

Eesti Regionaalse ja Kohaliku Arengu SA

**Eesti omasteholduse arengukava
2013- 2020**

Tallinn 2012

Sisukord

Eessõna	3
1. Sissejuhatus	4
2. Mõisted	6
3. Omastehooldus Euroopas	9
4. Omastehooldus Eestis	12
4.1. Täiskasvanud puuetega inimeste hooldus ja nende pereliikmete hoolduskoormus arvudes	12
Hooldajate sotsiaaldemograafiline profiil	15
Osutatav abi	15
Hoolduskoormus	16
Mõju töötamisele ja õppimisele	16
Hooldaja emotsionaalne toimetulek	18
4.2. Puudega lapse hooldajad arvudes	18
Töövaldkond	19
5. Eesti omastehoolduse arengukava seosed teiste arengukavadega	20
6. Omastehoolduse arengukava	24
6.1. Visioon	24
6.2. Eesmärk	24
6.3. Arengusuunad	24
6.4. Arengusuund 1: omastehooldaja tunnustamine ja töö väärtustamine	25
6.5. Arengusuund 2: majanduslik toimetulek	28
6.6. Arengusuund 3: toetavad teenused omastehooldajatele	30
6.7. Arengusuund 4: haridus ja koolitus	33
6.8. Arengusuund 5: omastehooldaja tervis ja elukvaliteet	35
6.9. Arengusuund 6: omastehoolduse õiguslik alus	38
6.10 Arengusuund 7: vaba juurdepääs teabele	39
Lisa 1	41
Eesti Omastehoolduse arengukava 2013–2020 töögrupi liikmed	41

Eessõna

Oma pereliikme või lähedase inimese eest on hoolitsetud eri kultuurides läbi aegade. Hoolduse määratlemine on varieerunud, vaheldunud on ühiskonna suhtumine abivajajatesse ning aja jooksul on hoolitsemine võtnud erinevaid vorme.

Kaasaja ühiskonnale on sageli ette heidetud vaid tööjõuliste ja tervete liikmete väärtustamist, pidades haigeid, eakaid ja puuetega inimesi problemaatilisteks, kuna neis nähakse vaid üleliigsete kulutuste tekitajaid. Hoolimata sotsiaalpoliitilisest ülesehitusest ja sellest, milline on hoolekande korraldus või kuidas on jagatud vastutus, on praegu ja ka tulevikus igas ühiskonnas neid, kelle igapäevaeluga toimetulek ja heaolu sõltuvad teistest inimestest.

Eurooplase eluiga pikeneb, eakate suhteline osakaal elanikkonnast kasvab üha kiirenevas tempos, tervishoiu ja pikaajalise hoolduse jaoks vajaminevad avalikud ressursid moodustavad väga suure osa kogu sotsiaalkaitse kuludest ning pereliikmete ja teiste lähedaste inimeste hooldusvastutuse lisandumine ja hoolduskoormus on samuti tõusuteel.

Kõik Euroopa Liidu liikmesriigid peavad oma kodanikele tagama võrdse ligipääsu kvaliteetsele ja taskukohasele hooldusele. Eesti sotsiaalpoliitiliseks eesmärgiks on järgida üht inimlikumat viisi hoolitseda eakate ja puuetega inimeste eest, võimaldada neil elada oma tuttavas keskkonnas – kodus – võimalikult kaua. Kahtlemata on kõige olulisemateks inimesteks selle eesmärgini jõudmisel abivajaja igapäevased toetajad, pereliikmed, lähedased – omastehooldajad.

Euroopas mõeldakse omastehoolduse all kroonilise haige või puudega inimese, sh lapse ja eaka lähedase kodus abistamist. Omastehooldus võib olla lühiajaline ja ajutine, kuid sageli tähendab see lähedase ööpäevaringset järelevalvet ja hooldust. Omastehoolduse eesmärgiks on kindlustada lähedasele vajalikud hoolekandeteenused harjumuspärasel keskkonnas ja elamine oma kodus, samas on see ka ühiskonnale märkimisväärne majanduslik panus pere poolt, kes oma lähedasega ise toime tuleb.

Kui palju inimesi ärkab Eestis hommikuti esimese mõttega oma lähedasele, muretsedes tema tervise ja heaolu pärast, ei osata täpselt öelda, kuid nad kõik on omastehooldajad, kes on võtnud oma õlgadele vastutuse eaka, puudega või pikaajalise haige pereliikme hoolduse korraldamise eest.

Kindlasti on omastehooldajate poolt tehtav töö ära teeninud suurema tähelepanu nii oma lähedaste, otsustajate kui ka kogu ühiskonna poolt. Ei ole ühtki põhjust, miks peaks omastehooldajate niigi rasket koormat täiendama tühjade aruteludega sellest, kas neil on ikka õigus nõuda oma lähedase hooldamise eest tasu, vaid tuleb pigem mõelda, kuidas tehtud tööd paremini toetada ja vajalikke teenuseid arendada.

1. Sissejuhatus

Omastehooldust käsitletakse Eestis täna lähedast hooldavate pereliikmete seadusjärgse kohustusena, hea tahte avalduse või vabatahtliku tööna, kuid see pole õige ja ei vasta kaasaja nõuetele. Edaspidistes arengusuundades soovitakse omastehoolduse väärtustamist ja tunnustatakse, et Eesti ühiskond ei saa hakkama ilma omastehooldajateta.

Eesti omastehoolduse arengukava üheks eesmärgiks on tagada hooldatavale õigus olla hooldatud oma lähedase poolt, kindlustada vajalikud sotsiaal- ja tervishoiuteenused, hoolduse järjepidevus ja omastehooldaja töö toetamine ning tasustamine.

Teiseks eesmärgiks on tagada omastehooldajatele inimväärne elukvaliteet ning seadusandlikud toetavad meetmed hooldatavale parima hoolduse tagamiseks. Igal kodanikul peab olema võimalus hooldada oma lähedast kodustes tingimustes, kui see on hooldatava jaoks parim lahendus. Kui inimese hooldusvajadus on üle 6 tunni ööpäevas, ei saa tema abistamine olla ainult pereliikmete mure, vaid hoolduskoormusega isik peab saama konkreetset abi kogukonnalt ja riigilt.

Koostatava pikaajalise arengudokumendiga korrastatakse lähedase hoolduse ja hoolduskohustusega seotud mõisteid ning läbi uudse hoolekandevalase tegevusmudeli parandatakse omastehooldajate elukvaliteeti.

Loodavad ja arendatavad teenused keskenduvad eelkõige lähedasi hooldavate pereliikmete juhendamisele ja toetamisele ning nende eesmärk on võimaldada lähedase hooldusega seotud pereliikmel soovi korral asuda tööle või jätkata töötamist hoolduskohustusega paralleelselt, tagada omastehooldajatele võimalus olla aktiivne ning anda omalt poolt kogukonna ellu suurem panus, olla majanduslikult toimetulev, hea tervisega ja rahulolev. Omastehoolduse arengukava koostatakse selleks, et kujundada ühene arusaam omastehooldaja pere igapäevaeluga toimetulekust ning just neile suunatud vajalikest toetustest ja teenustest.

Omastehoolduse ja selle tugiteenuste põhiliseks arenguväljakutseks on omastehooldaja ja hooldatava toimetuleku ja elukvaliteedi parandamine. Elukvaliteeti saab parandada erinevate teenuste abil. Teenuste arendamine toimub koostöös riigi, kohalike omavalitsuste, omastehooldajate ja vabatahtlike ühendustega. Vabaühenduste roll ja abi on eriti oluline neile, kes tegelevad lähedase hooldusega mitteametlikult.

Olulised on nii omastehooldaja kui hooldatava tegevusvõime, jõuvarude ja teenustevajaduse õigeaegne hindamine ja jälgimine, et teenuste kasutamine on eesmärgipärane, mõttekas ja vajadusest lähtuv.

Omastehooldajate ja hooldatavate vajadused ja eluolu on muutuv. Eakate kõrval on tarvis pöörata tähelepanu ka teistele vanuserühmadele, eriti puuetega ja krooniliselt haigete lastega peredele ning psüühikahäiretega inimeste hooldajatele ja nende pereliikmetele.

Lisaks pensionieas inimestele hooldavad kodus lähedast nii tööl käivad pereliikmed kui ka töötud. Omastehooldajateks võivad olla ka tööelust täiesti kõrvale jäänud tööealised pereliikmed, kes hooldavad alaealist erivajadusega last või tööealist lähedast. Lähedase hooldus on erinevates kultuurides erinevate traditsioonidega.

Eesti omastehoolduse arengukava 2013–2020 koosneb kuuest peatükist. Peale sissejuhatavat peatükki kirjeldatakse arengukavas kasutatud juba käibel olevaid ja vajalikke uusi mõisteid. Kolmas peatükk kajastab omastehoolduse arenguid Euroopas. Neljas käsitleb erinevate uuringute põhjal omastehooldajate olukorda Eestis ja viiendas peatükis vaadeldakse Eesti omastehoolduse arengukava seoseid teiste arengudokumentidega. Kuues ja viimane peatükk on kõige mahukam ja selles sõnastatakse seitse omastehoolduse arengukava prioriteetset arengusuunda ning eesmärkide saavutamiseks kavandatud tegevused.

Eesti omastehoolduse arengukava 2013–2020 tööversiooni on koostanud Helle Lepik Eesti Regionaalse ja Kohaliku Arengu Sihtasutusest ning Anu-Lii Jürman MTÜ Eesti Omastehooldusest. Lisaks on arengukava koostamisele oma teadmisi-oskusi ja aega panustanud väga mitmed oma ala asjatundjad, erinevad organisatsioonid ja õppeasutused, lähedase pereliikme hooldajad üle Eesti.

Eesti omastehoolduse arengukavast saab alusdokument, millele tuginedes tunnistatakse ja tunnustatakse omastehooldajate hindamatut panust hoolekandesüsteemi ja kogu ühiskonda tervikuna. Visioon omastehooldusest juhib tähelepanu vajadusele ühiskonnas väärtustada ja austada omastehooldajaid ning tagada neile õigused ja valikuvõimalused jõukohaselt osaleda majanduslikus, sotsiaalses ja ühiskondlikus elus ning õigus elada mõtestatud elu võrdväärselt teiste kodanikega.

Eesti omastehoolduse arengukavaga luuakse eeldused seadusandluse korrastamiseks, ning sõnastatakse ja võetakse kasutusele omastehooldusega seotud mõisted. Selle elluviimine on kavandatud erinevate valdkondade ning riigi, kohalike omavalitsuste ning vaba- ja erasektori koostöös.

2. Mõisted

Omastehooldaja – inimene, kes hooldab pereliiget või lähedast, kes haigusest, puudest või muust erivajadusest tingitult vajab kõrvalabi oma igapäevaelu toimingutes.

Omastehooldus – pikaajalise haige, puudega inimese, sh lapse ja eaka lähedase kodus abistamine, järelevalve ja hooldus lühiajaliselt, ajutiselt või ööpäevaringselt.

Traditsiooniline omastehooldus – oma lähedasele inimesele kõrvalabi osutamine, järelevalve ja hoolduse korraldamine, et tagada tema toimetulek kodus keskkonnas. Kõrvalabi vajaja võib olla pikaajaliselt haige, puudega inimene (sh laps) või eakas inimene ning ta võib vajada kõrvalabi lühiajaliselt, ajutiselt või ööpäevaringselt. *Traditsiooniline omastehooldus põhineb kristlikel peretraditsioonidel ning ei ole tasustatud.*

Professionaalne omastehooldus – lähedase inimese kodus hooldamine, kelle erivajadused (pikaajaline haigus, puue, kõrge iga) nõuavad ööpäevaringset regulaarset hooldust ning spetsiifilisi hooldusvõtteid, mis on omastehooldaja poolt omandatud spetsialistide juhendamisel või praktilise kogemusena. *Võttes arvesse sellise hooldusega kaasnevat füüsilist koormust ja vaimset pinget, on see ühtsetel alustel riigi poolt tasustatud.*

Omastehooldus teenusena (tasuline hooldus, ühtsetel alustel riigipoolne tasustamine) – pikaajalise haige, puudega inimese, sh lapse ja eaka lähedase hooldus üliraske või raske hoolduskoormuse korral kodustes tingimustes pereliikme või lähedase poolt eesmärgiga kindlustada lähedasele vajalikud hoolekandeteenused harjumuspäras keskkonnas ja elamine oma kodus.

Omastehooldaja teenuse osutajana – hooldatava pereliige või lähedane, kellega on sõlmitud omastehoolduse leping. Hooldustasu maksmise aluseks on hoolduskoormuse raskus ja siduvus (vastav test ja määramise alused tuleb välja töötada).

Omastehoolduse tugiteenused – juhtumipõhine pakett, millega luuakse hooldatavale turvaline hoolduskeskkond ja mis koosneb hooldatavale vajalikest teenustest ning omastehooldajale määratud tasust või toetusest, puhkusest ja omastehooldust toetavatest teenustest, sh eluaseme kohandamine vastavalt hooldatava vajadusele.

Omastehoolduse leping – hooldaja ja hoolduse eest vastutava kohaliku omavalitsuse ja/või riigi (SKA) vaheline hoolduse korraldamise leping.

Omastehooldaja hooldustasu – riigi poolt makstav tasu omastehooldajale. Hooldustasu määratakse vastavalt hoolduse raskusele ja siduvusele ning selle miinimummäär kehtestab Vabariigi Valitsus. Hooldustasu määramise korra ja hoolduskoormuse hindamisreglemendi määrab sotsiaalminister määrusega. Hooldustasu miinimummäär on Eesti Vabariigis kehtiv palga alammäär.

Tasu suurus määratakse rehabilitatsiooniplaani alusel, kus on kaardistatud hoolduse ja abivajaduse kriteeriumid, näiteks kui ta vajab pidevat järelevalvet, tähendab see rasket hoolduskoormust ning kui ta lisaks järelevalvele vajab pidevat meditsiinilist hooldust või on sõltuv meditsiinilistest abivahenditest, tähendab see ülirasket hoolduskoormust.

Omastehooldaja hooldustoetus – kohalike omavalitsuste poolt makstav toetus lähedase või pereliikme hooldamise eest.

Ühekordne riiklik rahaline toetus – makstakse puudega lapse perele kohe pärast raske või sügava puude määramist kodu kohandamiseks, lapsele vajalike eritingimuste loomiseks kodus või eriliste abivahendite soetamiseks.

Hooldaja puhkus (hooldusvaba) – omastehooldajal on õigus saada puhkust, kui ta on järjepidevalt või väikeste vahedega olnud seotud hooldatavaga ööpäevaringselt ühe kuu jooksul. Puhkuse korraldab kohalik omavalitsus kokkuleppel hooldatava ja hooldajaga. Puhkuse saamiseks esitab omastehooldaja taasesitatavas vormis avalduse kohalikule omavalitsusele.

Asendushooldus kodus – teenus, mis on mõeldud jätkama igapäevaelu toiminguid, mis kuuluvad omastehooldaja igapäevategevustesse seoses hooldusega. Teenust on võimalik saada eelkõige päevasel ajal, et omastehooldaja saaks minna tööle, tegeleda isikliku elu korraldamisega, sh oma hobide või harrastustega.

Abistaja (tugiisik) vaimupuudega või psüühilise erivajadusega lapsele või täisealisele isikule – isik, kes juhendab ja tagab järelevalve vaimupuudega või psüühilise erivajadusega lapsele või täisealisele isikule, toetab pereliikmete tööl käimist ja toimetulekut ning aitab vajaduse korral asjaajamisel ja õiguste kaitsel (tasu riigipoolne, aluseks teatud protsent erihoolekandeametuse kohamaksumusest).

Lapsehoiuteenus puudega lapsele – järelevalve ja hooldus puudega lapsele, et anda võimalus vanemale puhata hooldusest või tööl käia (tasustatakse riiklikest vahenditest, alused tuleb välja töötada).

Omastehooldajate kogemusrühm – rühmaks organiseerunud omastehooldajad, kes ühistel koosviibimistel vm kokkulepitud moel käsitlevad ühiseid probleeme, pakuvad ja saavad nõu igaühe enda kogemustel põhineva asjatundlikkusega.

Omastehoolduse kogemusnõustamine – nõustaja ja abivajaja vaheline toetav suhtlusprotsess, milles keskendutakse abivajaja probleemile. Nõustamisel kasutatakse nii oma isiklikul kogemusel põhinevaid teadmisi ja oskusi kui ka professionaalseid teadmisi.

Omastehoolduse kogemusnõustaja – asjatundja-nõustaja, kes tegeleb omastehooldajate olukorra parendamisega piirkonnas. Ta keskendub intensiivselt ja pikema aja vältel

omastehoolajate probleemistikule, arendab ja käivitab omastehoolajate tervist ja toimetulekut toetavaid tegevusi, jagab teavet, vajaduse korral juhendab ja korraldab omastehoolajate koolitusi.

Sotsiaalsed garantiid omastehoolajale – Sotsiaalministeeriumil tagada omastehoolajale pensionikindlustus ja haigekassa kindlustus.

Omastehoolaja töötamist toetavad meetmed – töölepingu seadusest tulenevad õigused omastehoolajale (paindlik töögraafik, lisapuhkepäev, lisapuhkus jne).

3. Omastehooldus Euroopas

Viimaste aastate arengud Euroopas näitavad, et lähedase hoolduse ja hooldaja tööeluga seotud probleemid üha kasvavad ning need on hakanud mõjutama poliitilisi otsuseid. Rõhk on siiski enamjaolt puudega lastega perede hoolduskoormuse ja töökohustuste ühtesobitamisel; puudega täiskasvanute või eakate lähedaste hooldust puudutatakse vähem.

Tööelu ja omastehoolduse kokkusobitamist on arutatud Euroopa tasandil (omastehooldajate Euroopa ühenduses Eurocarers ning europarlamenti ja erinevate riikide tasemel; European Eldercare Networki projektid). Nimetatud algatuste eesmärgiks on olnud uurida hoolduskohustuse täitmist tööelu kõrvalt ning jagada häid praktikaid ja mugandumisi, et igaüks leiaks parima viisi, kuidas ühendada töö ja hoolduskohustus.

Omastehooldus on hoolekande vorm, milles on nii hoolimist, hooldust, hoolitsust kui ka kõige selle vastuvõtmist lähedase poolt. Hoolimine on eelkõige tähelepanu; hoolitsus ja hooldus aga püüd võtta vastustus ja tegutseda teise inimese eest. Omastehoolduse eesmärgiks on lähedase inimese igapäevaelu toetamine kodustes tingimustes ja tema haigusest tulenevate vaevuste leevendamine.

Euroopas mõistetakse omastehoolduse all eelkõige sellist hoolekannet, mis on seotud laste, eakate või puuetega inimestega ja kus hoolitsust või hooldust annab mitteametlik hooldaja, tavaliselt pereliige või lähituttav. Selline teenus võib olla hooldatavale nii tasuta kui ka tasuline, hooldajale makstakse kas palka, toetust või hüvitatakse muul viisil, kuid see võib olla ka tasuta vabatahtlik töö oma lähedase heaks. Euroopas on omastehooldusest saanud märkimisväärne sotsiaalpoliitiline küsimus, sest elanikkond vananeb kiiresti, hooldusvajadus kasvab ning avalik sektor ja teised teenusepakkujad ei suuda kogu vastutust välja kanda. Kaasaegne hoolekandeteenus on avahooldusele panustamine ja omastehoolduse liitmine üheks osaks avalikust teenustesüsteemist.

Erinevate määratluste ja tavade tõttu on omastehooldajate tegelikku arvu väga keeruline välja selgitada. Arvatakse, et vähemalt 30–125 miljonit inimest hoolitseb vähemalt nädal aega kuus oma lähedase eest ja mitteametliku hooldusega tegeleb 15–25% täiskasvanud elanikkonnast. Enamik omastehooldajatest on naised (75%) ning kuni 75% pikaajalisest hooldusest on omastehooldajate õlgadel. Hoolduskoormus on keskmiselt 45 tundi nädalas viie aasta jooksul; 27% lõpetab siiski pärast esimest aastat.

Omastehooldus tugineb eelkõige lähedase aitamise soovile: Hollandis pidas 60% omastehooldajatest lähedase hooldust iseenesestmõistetavaks; 25% hooldas, sest lähedane soovis seda; 8% ei näinud teist võimalust ja 5% hooldas, et säilitada häid omavahelisi suhteid (Eurofamcare, 2004).

Omastehooldust toetavad tegevused on Euroopa Liidus riigiti väga erinevad, alates omastehoolduse seadusest (rahvuslikku omastehoolduse strateegiat toetavad kolm seadust

Suurbritannias ja seadus omastehoolduse toetusest Soomes; Soomes koostatakse käesoleval ajal ka esimest omastehoolduse strateegiat) kuni vabatahtliku tegevuse toetamiseni (kõikides Euroopa riikides).

Eri maades on lähedase pereliikme hooldus korraldatud erinevalt – näiteks Soomes ja Prantsusmaal on läbi erinevate toetuste, tugiteenuste ja maksusüsteemi loodud omastehooldajatele võimalused valida, kas jääda hooldama või jätkata tööelu. Väikeste laste hooldusega seotud toetused on nii kõrged, et vanematele on see igati vaba valik.

Suurbritannias ja Madalmaades on töö ja kodus hooldus hästi ühendatud. Mitmesugused toetused ja soodustused tööandjatele teevad võimalikuks töötamise osajaliselt või pandliku töögraafiku alusel. Selline töökorraldus jätab pereliikmetele rohkem vaba aega abivajaja eest hoolitsemiseks, kuid tagab ka osalemise tööturul ja oma erialase töö jätkamise. Kuna pered tulevad hooldatavaga ise toime, on avalikke teenuseid ka suhteliselt vähe.

Suurbritannias võeti 2001. aastal vastu seadus, mis paneb kohalikele omavalitsustele kohustuse rahaliselt toetada puudega laste hooldajaid. Samuti on hooldajatel õigus paigutada hooldatav lühiajaliselt või ajutiselt hooldusele, et ennast ravida ja jõuvarusid taastada.

Hollandis on loodud palju erinevaid võimalusi omastehoolduse ja tööelu ühtesobitamiseks – see soodustab lähedase kodus hooldust ka nende puhul, kes on tööga hõivatud. Riiklikult toetatud on näiteks vältimatu töölt vabastus (antakse eriolukorras, kus töötaja võib olla töölt eemal paarist tunnist kuni mõne päevani), kümme päeva hooldaja puhkust (antakse omastehooldajale siis, kui ükski teine hooldusvõimalus hooldatavale ei sobi). Tööandja maksab töötajale puudunud aja eest 70% palgast või vähemalt miinimumpalga määra, palgavahe korvab sotsiaalkindlustus.

Terminalhoolduseks vabastus lepatakse töötajaga individuaalselt kokku. See võib olla minimaalselt kolmandik tööajast ühe kuu kuni poole aasta jooksul. Sellise hooldaja puhkuse maksab töötajale otse riiklik sotsiaalkindlustus.

Soomes, Rootsis ja Taanis on kõrgetasemelised riiklikud hoolekandeteenused, sealhulgas ka erinevad puhkusevõimalused lähedase hooldusega seotud pereliikmetele. Need on head motivaatorid, et naised ja mehed jagaksid hooldustööd võrdselt ja seda mitte ainult lastega seotud hoolekandes.

Majandusliku toetusena võib välja tuua individuaalsed tugipaketid omastehooldajatele (Inglismaa, Holland), eakale või puudega inimesele makstav hooldustoetus (Saksamaa, Austria, Prantsusmaa), omastehooldajale makstav toetus (Inglismaa, Iirimaa), omastehooldajale tugiteenustele lisaks (asendav) makstav toetus (Soome, Rootsi) ja ajutise hoolduse toetus (Iirimaa).

Palju toetatakse ka ajutist hooldust ja hooldaja puhkust: igakuised vabad päevad (Soome), lühiajaline hooldus asutuses, päeva- või asendushooldus kodus (Rootsi, Iirimaa), vabatahtlik asendushooldus (peaaegu kõikides riikides).

Koolitus ja omastehooldaja ettevalmistus hoolduskoormusega toimetulemiseks on samuti paljudes riikides vajalikul määral korraldatud: tervisekeskused pakuvad omastehooldajatele vastavat ettevalmistust või kursuseid (Hispaania), omastehooldajate koolitus võib olla riiklikult korraldatud (Iirimaa), omastehooldajatele pakutakse regulaarset tervisekontrolli (Rootsi) jne.

Uued võimalused ja suundumused omastehoolduses on seotud eelkõige vajaduspõhisusega ja hindamismetoodika täiendamisega ning omastehooldajate parema koolituse ja üldise ettevalmistusega – sealjuures keskendutakse nii hooldaja oskustele kui hooldaja heaolule. Väljatöötamisel on individuaalsed tugipaketid, mis annaksid omastehooldajale rohkem valikuvõimalusi ja paindlikkust ühitada lähedase hooldus ja oma erialane töö.

Euroopas on loodud ja tegutsevad paljud rahvuslikud omastehooldajate ühendused, nt Hollandis, Belgias, Irimaal, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal, Soomes, Inglismaal (mitmed erinevad ühendused), Poolas (moodustamisel), Ukrainas.

Üleeuroopaline omastehooldajate ühendus, Eurocarers, loodi 2004. ja registreeriti 2006. aastal. Nimetatud ühendus on vabatahtlik omastehooldajate häälekandja Euroopa Liidus ning sellesse kuulub üle 60 liikmesorganisatsiooni kõikidest liikmesmaadest, lisaks Ukraina organisatsioon Feodossia. Eestit esindab Eesti Sclerosis Multiplex'i Ühingute Liit ning MTÜ Eesti Omastehooldus on esitanud liitumisavalduse 2012. a septembris. Eurocarers koondab lisaks omastehoolduse ühendustele ka uuringu- ja arendusasutusi ning juhib mõjutustegevust läbi europarlamenti omastehooldajate toetusrühma (rühmas on u 30 europarlamenti liiget, kellest kolm on soomlased).

Omastehooldusega seotud küsimused ei tunne riigipiire, sest omastehooldajate vajadused ja soovid on ühesugused ja ei sõltu riigist, kus elatakse. Igal pool on pere ja sugulased põhilised pikaajalise hoolduskoormuse kandjad ja kodus soovitakse elada nii kaua kui vähegi võimalik.

Paljudes riikides on leitud, et omastehooldajate toetamine on vajalik ning rakendatakse erinevaid kaasaja nõuetele vastavaid meetmeid, kuid igal pool pole selleni veel jõutud. Tuleb tõdeda, et hoolduse ja ravi korraldamisel esineb riigiti väga suuri erinevusi.

4. Omastehooldus Eestis

Sotsiaalministeeriumi andmetel (Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, 01.09.2012) oli hooldajatoetuse saajaid Eestis kokku 17 226 inimest. Hooldatavate hulka kuuluvad ka puudega lapsed vanuses 0–17 eluaastat, kelle hooldamise eest sai toetust 1350 inimest. Hooldajatoetuse suurus on väga erinev, olenedes eelkõige kohaliku omavalitsuse võimalustest ja prioriteetidest ning võib olla 5–100 eurot kuus.

Puue on sageli nii tervise- kui ka sotsiaalne probleem. Nii 2006. aasta Sotsiaalministeeriumi poolt tellitud, täiendatud ja toimetatud "Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringus" kui ka 2009. aasta täiendatud kordusuuringus on käsitletud puuet kui sotsiaalset probleemi, mis seisneb selles, et puuetega inimesed vajavad sageli oma erivajadustest lähtuvat toetavat sotsiaalset ja füüsilist keskkonda, samuti piisaval hulgal oskusi, teadmisi ja abivahendeid igapäevaelus toimetulekuks. Lähedaste või abistajate abi on olulise tähtsusega.

Puudega inimesele sobiva elukeskkonna kujundamisele ning tarvilike oskuste omandamisele saavad kaasa aidata nii riik, kohalikud omavalitsused kui ka ühiskond tervikuna. Riik koos kohalike omavalitsustega saab näiteks osaliselt hüvitada puudest tulenevad lisakulud, toetada puudega inimese töötamist, kehtestada nõuded ehitistele, rajatistele, transpordivahenditele jne. Puuetega inimesi saab toetada väga erinevate teenuste abil – näiteks erinevad nõustamisteenused, transporditeenus, isikliku abistaja teenus ja abivahendid, mis võimaldavad igapäevaeluga iseseisvamalt toime tulla ning kergendada puudega inimese lähedaste koormust. Teisalt ei ole pakutavad teenused ja toetused kindlasti piisavad, kui nendega ei kaasne positiivset suhtumist. Puuetega inimestele on hindamatu väärtusega mõistvad ja toetavad lähedased, kes on suures osas puudega pereliikme ainukesed hooldajad.

4.1. Täiskasvanud puuetega inimeste hooldus ja nende pereliikmete hoolduskoormus arvudes

"Puuetega inimeste ja nende pereliikmete hoolduskoormuse uuring 2009" (Saar Poll OÜ, Tartu Ülikool (Kadri Soo, RAKE), täiendanud ja toimetanud Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond, 2009) viidi läbi kahe sihtrühmaga. Esimene sihtrühm ehk põhivastajad olid ametlikult määratud puude raskusastmega inimesed alates 16. eluaastast (sh inimesed, kes viibivad hooldusasutustes jt institutsioonides).

Teiseks sihtrühmaks on põhivastajate pereliikmetest peamised abistajad või hooldajad.

Esimese sihtrühma valimi aluseks võeti Sotsiaalkindlustusameti register ametlikult määratud puude raskusastmega Eesti Vabariigi elanike kohta. Valimi kavandatud suuruseks oli 1200 puudega inimest, valimivõtt toimus kihistatud (vanus) juhuvaliku teel. Kokku küsitleti põhivastajatena 1130 inimest ehk 94% kavandatud valimist.

Iga neljas pidevat abi vajav puudega inimene elab üksinda. Peaaegu 40% üksi elavatest inimestest vajab abistamist ka enesehoolduse juures.

Kaks kolmandikku (65%) puuetega täiskasvanutest elab kahe või enama liikmega leibkonnas. Pereliige, kes neid vajaduse korral peamiselt abistab või hooldab, on enda väitel olemas 46% puuetega täiskasvanutest.

62% puuetega inimeste peamistest pereliikmetest abistajatest või hooldajatest (edaspidi hooldajatest) on naised ning 38% mehed. Hooldajate keskmine vanus on 60 eluaastat ning uuring näitas, et hooldajate hulgas on nii alaealisi kui ka eakaid inimesi – ankeedi täitnud noorim hooldaja oli 13-, vanim aga 86-aastane. Valdavalt jääb peamiste pereliikmetest hooldajate vanus vahemikku 50–75 eluaastat.

Enamasti on hooldajate leibkond kaheliikmeline (65%), st leibkonda kuuluvadki ainult hooldaja ja hooldatav ise, mis seletab nii väga noorte kui ka eakate esinemist hooldajate hulgas, aga ka seda, et arvestav osa neist on meesterahvad. Üle poole (59%) peamistest hooldajatest ongi oma puudega pereliikme ainsaks hooldajaks.

Viiendik (21%) hooldajatest on määratud oma puudega pereliikme ametlikuks hooldajaks. Kõige sagedamini aidatakse puudega inimest koduste igapäevatoimingute juures; pooled hooldajad aitavad ka enesehoolduse juures.

Pool hooldajatest (51%) on vanaduspensionärid, 29% töötab ning 2% õpib. Tööturul mitteaktiivseid hooldajaid (töötud, töövõimetuspensionärid, kodused) on kokku 17%. Peaaegu 60% hooldajatest osutab puudega inimesele abi iga päev vähemalt kolm tundi ehk enam kui 20 tundi nädalas. Suurema hoolduskoormusega on sagedamini pensioniealised ning mittehõivatud tööelised hooldajad. Hõivatud tööeliste hoolduskoormus on väiksem ning neil aitab puudega inimest hooldada pensioniealistest sagedamini ka keegi teine isik leibkonnast või väljastpoolt seda.

60% hooldajatest osutab puudega inimesele abi iga päev vähemalt kolm tundi, mida võib lugeda suureks hoolduskoormuseks (üle 20 tunni nädalas). Suurema hoolduskoormusega on sagedamini sügava puudega ning üle 50-aastaste puuetega inimeste hooldajad. 77% õppivatest või töötavatest 16–64-aastastest hooldajatest ei ole pidanud puudega pereliikme abistamiseks või hooldamiseks viimase aasta jooksul vähendama koormust või loobuma õppimisest-töötamisest. 18% on aga pidanud seda tegema, seejuures mehed veidi rohkem kui naised (vastavalt 22% ja 14%) ning suurema hoolduskoormusega pereliikmed ligi kolm korda rohkem kui väiksema hoolduskoormusega pereliikmed (vastavalt 29% ja 9%).

Kõige enam vajatakse transporditeenuseid, rahalist toetust ning teenuseid, mis aitaksid hoolduskoormust jagada ja vähendada: tugiisiku, isikliku abistaja, koduabilise ja põetaja, aga ka ööpäevase hoiu või päevakeskuse teenuseid. Lisaks tunnevad hooldajad vajadust rehabilitatsiooni-, tervishoiu- ja nõustamisteenuste järele.

Puudeliike kõrvutades võib täheldada, et psüühikahäirega vastajad elavad kõige sagedamini üheliikmelises leibkonnas. Seevastu muu puudega isikud elavad teiste puudeliikidega võrreldes kõige rohkem kahe- või enamaliikmelises leibkonnas. Tähelepanuväärne on see, et

ligi kolmandik sügava puudega inimestest elab üksi. Kui jätta analüüsist välja hooldusasutustes elavad inimesed, siis elab enda hinnangul üheliikmelises leibkonnas 28% sügava puudega inimestest.

Võrreldes erinevas vanuses puuetega inimesi näeme, et 16–29-aastased on tihti mitmeliikmelise leibkonna ainsad puudega inimesed; vanemate puuetega inimeste leibkondades on rohkem ka teisi puudega inimesi. Samuti on teisi puudega liikmeid rohkem sügava puudega inimeste leibkonnas võrreldes teiste puude raskusastmetega. Võrreldes Tallinnas elavate puuetega inimestega, on maal või teistes linnades elavatel puuetega inimestel sagedamini ka mõni teine pereliige puudega.

Rääkides täiskasvanud puuetega inimeste teistest puuetega leibkonnaliikmetest näeme, et peaaegu pooltel juhtudel (47%) on selleks kas abikaasa või elukaaslane. Järgnevad kas puudega inimese enda või tema abikaasa/elukaaslase vanem (23%), muu sugulane või mittesugulane (14%) ning enda täiskasvanud laps (8%). Alaealine puudega laps oli kokku 3% puuetega inimeste leibkonnas.

Kõrvalabi vajadus ei ole seotud niivõrd vanuse, kui just puude liigi ning eriti puude raskusastmega. Kuigi ka 75-aastastest ja vanematest puuetega inimestest vajab kõrvalabi kokku valdav enamik ehk 88%, siis vaadates eelkõige pideva kõrvalabi vajajad näeme, et keskmisest oluliselt enam vajavad seda sügava puudega inimesed (76%), mõnevõrra enam ka liitpuudega inimesed (47%). Lisaks näeme, et kõrvalabi vajab ka kolmveerand (76%) üheliikmelise leibkonnana elavatest puuetega inimestest, seejuures veerand neist pidevalt. Kuigi suuremates leibkondades elavate puuetega inimeste kõrvalabi vajadus on võrreldes nendega suurem (88%), tuleb siin arvestada asjaoluga, et üksikutel inimestel ei ole ühtegi pereliiget, kes võiks neile vajaduse korral abi osutada – seega tuleb seda igal juhul võimaldada väljastpoolt.

79% puuetega inimeste leibkonnaliikmetest või lähedastest ei ole pidanud seda tegema (sh seetõttu, et abistaja-hooldaja ei tööta ega õpi), 6% ei oska öelda, kas nad on pidanud selleks võtma vabu päevi. Ülejäänud 14% puuetega inimeste puhul näeme, et neid abistanud-hooldanud leibkonnaliige või lähedane on peamiselt võtnud selleks kas vabu tunde või päevi, mida sai hiljem järgi teha (55%). Kõige sagedamini on vabu tunde või päevi võtnud 30–49-aastaste ning maal elavate puuetega inimeste abistajad-hooldajad. Küllaltki suure hulga ehk veidi üle kolmandiku (37%) puhul on see inimene võtnud korralist puhkust, viiendiku puhul palgata puhkust või eripuhkust (vastavalt 23% ja 20%). 8% on aga pidanud õppimise või töötamise abistamise või hooldamise tõttu kas täielikult lõpetama või ajutiselt katkestama. Rohkem on pidanud õppimise või töötamise katkestama või võtma töölt puhkust sügava puudega (20%), puudeliikidest muu puudega (17%) ja linnades (v.a Tallinnas) elavate puuetega inimeste abistajad või hooldajad (19%).

Teise sihtrühma valim moodustus 1. sihtrühma valimisse sattunud puuetega inimeste neist pereliikmetest, kellega põhivastaja koos elab ning kes puudega inimest igapäevaselt peamiselt abistab või hooldab. Hinnanguliselt elab üksinda ligi kolmandik puuetega inimestest, mis

tähendab, et neil puudub abistajast või hooldajast pereliige. Kahe- ja enamaliikmelises leibkonnas elab aga ligi kaks kolmandikku puuetega inimestest, mis 1130 põhivastaja puhul teeb 2. sihtrühma lisavalimi suuruseks u 740 inimest. Uuringus täitis 2. sihtrühmale mõeldud ankeedi 567 inimest ehk 77% kavandatud valimist.

Hooldajate sotsiaaldemograafiline profiil

62% puuetega inimeste peamistest hooldajatest on naised ning 38% mehed. Hooldajate keskmine vanus on 60 eluaastat ning uuring näitas, et hooldajate hulgas võib olla nii alaealisi kui ka eakaid inimesi – ankeedi täitnud noorim hooldaja oli 13-, vanim aga 86-aastane. Valdavalt jääb peamiste pereliikmetest hooldajate vanus vahemikku 50–75 eluaastat. Enamasti on uuringus osalenud hooldajate leibkond kaheliikmeline (65%), st leibkonda kuuluvadki ainult hooldaja ja hooldatav. Kolmeliikmelisi leibkondi on veidi enam kui viiendik (22%) ning neli ja enam liiget on 13% leibkonnas. 58% uuringus osalenud hooldajatest elab linnas, 42% aga maal. Kõige sagedamini on hooldajad kesk-, keskeri- või kutseharidusega, veidi vähem kui kolmandikul on alg- või põhiharidus. Iga seitsmes hooldaja on aga kõrgharidusega.

59% hooldajatest on eestlased, ülejäänud venelased või mõnest muust rahvusest. Mitteeestlastest hooldajatest saab seejuures 27% igapäevases suhtluses eesti keelega vabalt hakkama ning 32% raskustega. Eesti keeles ei saa enda hinnangul hakkama 41% ehk ligi pooled mitte-eestlastest hooldajatest.

Pooled hooldajatest (51%) on vanaduspensionärid, 29% töötab ning 2% õpib. Tööturul mitteaktiivseid hooldajaid (töötud, töövõimetuspensionärid, kodused) on kokku 17%.

Enamik (74%) töötavatest hooldajatest töötab täistööajaga (40 tundi nädalas). 16% on tööaeg väiksem kui 40 tundi nädalas, 10% aga suurem. Pooled (48%) õppivatest hooldajatest õpivad täiskoormusega, kellest väiksem hoolduskoormus on 70% ning suurem 12% õppivatest hooldajatest.

Viiendik (21%) hooldajatest on määratud oma puudega pereliikme ametlikuks hooldajaks, 17% hooldajatest on seotud oma leibkonnas ka mõne teise inimese eest hoolitsemise või abistamisega. Enamasti on hooldatavateks alaealised lapsed (10%). Täpsemalt öeldes hoolitseb 3% eelkooliealiste, 6% kooliealiste ning 1% mõlemas vanuses laste eest. 5% hooldab puudeta vanemaealist inimest, 2% aga mõnda tuttavat või sugulast.

Osutatav abi

96% hooldajatest osutab pereliikmest puudega inimesele abi kas enesehoolduse, koduste igapäevatoimingute, asjaajamise, õppimise, töötamise, ringiliikumise või muu tegevuse juures. 6% hooldajatest väidab, et puudega inimesel ei ole kõrvalabi vaja. Enamik hooldajatest (89%) aitab puudega inimest koduste igapäevatoimetuste, pooled hooldajatest (52%) enesehoolduse juures. Kolmandik (34%) aitab puudega inimesel ka vaba aega veeta. Oluliselt harvem osutab hooldaja puudega inimesele abi tema transportimisel kooli või tööle (8%). Õppimise ja töötamise juures abistab puudega inimest 3% hooldajatest.

Hoolduskoormus

Rääkides esmalt hoolduskoormuse jagunemisest selgub, et üle poole (59%) peamistest hooldajatest on ka puudega pereliikme ainsaks hooldajaks. Kõige rohkem on ainsana hooldajaid 65–74-aastaste pensionialiste hulgas – ligi kolm neljandikku sellest vanusrühmast (73%). Üle 75-aastaste hulgas on üksinda hooldajaid vähem (50%): võimalik, et nii eakad inimesed ei suuda enam üksi täita hooldamisega seotud kohustusi ja vajavad siin igal juhul abi.

Kuni 29-aastased jagavad teiste vanusegruppidega võrreldes sagedamini oma hoolduskoormust teistega (66%). Üleüldse jagab oma hoolduskoormust veel kellegagi 41% kõigist hooldajatest, neist ligi kolmveerand (71%) teiste pereliikmetega. Teisel kohal on mõni perest väljaspool elav leibkonnaliige või sugulane (24%). 7% aitab hoolduskoormust jagada puudega inimese ametlik hooldaja või tugiisik. 9% juhtudel on tegemist muu väljaspool leibkonda elava inimesega – kas lapse, vanema, sõbra, naabri, õpetaja või tuttavaga.

Tulemustest selgub, et nii 16–29-aastaste kui ka üle 74-aastaste puudega inimeste hooldajad jagavad oma hoolduskohustust sagedamini kui 30–74-aastaste inimeste hooldajad. Samuti jagatakse rohkem hoolduskoormust raske (42%), eriti aga sügava puudega inimeste hooldamisel (54%).

Mõju töötamisele ja õppimisele

Oma töö- või õppeaega saavad paindlikult kasutada ligi pooled õppivatest-töötavatest hooldajatest – 23% suurel määral ning 22% vähesel määral (töö- või õppeaja paindliku kasutamise all on mõeldud näiteks hiljem tööle minemist, töö- või õppimiskoormuse jaotamist nädalapäevadele vajaduse järgi). Kolmandikul hooldajatest (32%) ei ole võimalik oma töötamise või õppimise aega sellisel viisil muuta ning 18% ei ole selleks vajadust. 5% õppivatest-töötavatest hooldajatest jättis küsimusele vastamata.

77% õppivatest või töötavatest 16–64-aastastest hooldajatest ei ole pidanud puudega pereliikme abistamiseks või hooldamiseks viimase aasta jooksul vähendama koormust või loobuma õppimisest-töötamisest, 18% on aga pidanud seda tegema, seejuures mehed veidi rohkem kui naised (vastavalt 22% ja 14%) ning suurema hoolduskoormusega pereliikmed ligi kolm korda rohkem kui väiksema hoolduskoormusega pereliikmed (vastavalt 29% ja 9%).

Kõige rohkem on õppimises või töötamises pidanud muudatusi tegema sügava puudega (35%) ja liitpuudega (25%), aga ka nooremate ehk 16–29- ja 30–49-aastaste puuetega inimeste hooldajad, 79% puuetega inimeste leibkonnaliikmed või lähedased ei ole pidanud seda tegema (sh seetõttu, et abistaja-hooldaja ei tööta ega õpi), 6% ei oska öelda. Ülejäänud 14% puuetega inimeste puhul näeme, et neid abistanud-hooldanud leibkonnaliige või lähedane on peamiselt võtnud selleks kas vabu tunde või päevi, mida sai hiljem järgi teha (55%). Kõige sagedamini on vabu tunde või päevi võtnud 30–49-aastaste ning maal elavate puuetega inimeste abistajad-hooldajad. Küllaltki paljude ehk veidi üle kolmandiku (37%) puhul on see inimene võtnud korralist puhkust, viiendiku puhul palgata puhkust või eripuhkust (vastavalt

23% ja 20%), 8% on aga pidanud õppimise või töötamise abistamise või hooldamise tõttu kas täielikult lõpetama või ajutiselt katkestama. Rohkem on pidanud õppimise või töötamise katkestama või võtma töölt puhkust sügava puudega (20%), puudeliikidest muu puudega (17%) ja linnades (v.a Tallinnas) elavate puuetega inimeste abistajad ja hooldajad (19%).

Sugupoolte lõikes on selge erinevus enda jaoks jääva vaba aja piisavuses. Nimelt on meestest umbes kaks korda vähem naisi, kes väidavad, et neil on piisavalt vaba aega ning neli korda rohkem neid naisi, kellel ei ole üldse vaba aega, kuigi vajaksid seda. Tõenäoliselt on selline suur erinevus tingitud asjaolust, et naised hooldavad meestest sagedamini sügava puudega inimesi ja nende hoolduskoormus on seetõttu ka suurem.

Hoolduskoormuse suurust analüüsid selgub, et suurema koormusega hooldajate hulgas on rohkem neid, kellel ei ole piisavalt vaba aega enda jaoks, kui väiksema koormusega hooldajate hulgas. Lisaks sellele on suurema koormusega hooldajate hulgas 10% rohkem neid, kellel ei ole üldse vaba aega, kuigi nad vajaksid seda.

Hooldatavate puudeliigist ja raskusastmest tulenevalt on psüühikahäirega ja sügava puudega inimeste hooldajate hulgas kõige vähem neid, kellel jääb piisavalt vaba aega, ning rohkem neid, kellel ei ole üldse vaba aega, kuigi nad sooviksid seda.

Täiendava abi soovijaid on kõige rohkem sügava puudega inimeste hooldajate hulgas (54%). 16% hooldajatest väidab, et nad on saanud viimase 12 kuu jooksul mõnda riigi, kohaliku omavalitsuse või kellegi teise poolt pakutud teenust või abi puudega inimese/inimeste abistamisel ja hooldamisel. Teenuseid või abi ei ole saanud 45% hooldajatest ning 39% on jättnud küsimusele vastamata.

Uuring toob siinjuures välja asjaolu, et hooldajate jaoks on nende endi poolt „kasutatavateks” teenusteks ja toetusteks ka need teenused, mis tegelikult on mõeldud puudega inimesele. Nii nimetas näiteks enam kui kolmandik hooldajatest (36%) rahalise toetuse saamise all hooldajatoetust, puudetoetust ja toimetulekutoetust, samuti puudega inimese ravimite, transpordikulude ja muude kulude kompenseerimist. 15% hooldajatest nimetas tervishoiuteenuseid, 14% rehabilitatsiooniteenuseid, 8% ka tugiisiku või isikliku abistaja ning 7% hoolekandeesutuses hooldamise teenust. Nimetamist leidsid ka sotsiaal- ja invatransport, hooldusõe teenus, sotsiaalne ja psühholoogiline nõustamine, abivahendite saamine, lapsehoiuteenus, logopeediteenus, päevakeskuse ja koduabilise teenus.

Suurem osa teenustest (kokku 38%), mida teenuste vajadust märkinud hooldajad kõige rohkem vajaksid, puudutavad hoolduskoormuse jagamise ja vähendamise võimalust – kas tugiisiku, isikliku abistaja, koduabilise, põetaja, ööpäevaringse või päevase järelevalvaja või päevahoiukeskuse teenust puudega inimesele, et hooldaja ise saaks käia tööl või võimaldada endale vaba aega. Mitmed hooldajad mainisid lisaks transporditeenust (18%), rahalist toetust (13%), muid teenuseid (9%), tervishoiuteenuseid (7%) ning nõustamisteenuseid (5%). Mõned hooldajad soovisid ka abi töökoha leidmisel või teavet õppimisvõimaluste kohta (2%). Lisaks

märgiti veel täiendavat teavet puudeliigi, hooldamisvõimaluste või abivahendite kohta, lapsehoiu, viipekeele, logopeedi ja hoolekandeesutuses hooldamise teenust.

Meeste, 30–49-aastaste, psüühikahäire ja liitpuudega ning sügava puudega inimeste hooldajad peavad oma tervist sagedamini halvaks. Veidi enam kui pooled hooldajad on olnud viimase poole aasta jooksul tegevustes piiratud tervisehädade tõttu (56%), seejuures 17% neist oluliselt piiratud. Samas on psüühikahäire ja liikumispuudega inimeste hooldajate seas kõige rohkem tegevuspiiranguid tundnud hooldajaid (vastavalt 27% ja 21%).

Hooldaja emotsionaalne toimetulek

Rääkides hooldajate emotsionaalsest toimetulekust tuleb tõdeda, et kolmandik (33%) hooldajatest on küsitlusele eelnenud 2 nädala jooksul tundnud kas püsivat, peaaegu igapäevast masendust ja rusutud olekut või huvipuudust enamiku asjade vastu ning rõõmutunde vähenemist.

Uuringust selgub, et naised on sagedamini masendunud või vähenenud huvi ja rõõmutundega kui mehed (vastavalt 39% ja 23%). See võib olla seotud eelnevalt raportist selgunud asjaoluga, et võrreldes meestega on naised sagedamini sügava puudega inimeste hooldajad, samuti suurema hoolduskoormusega (ehk üle 20 tunni nädalas). Suurema hoolduskoormusega hooldajate hulgas on üldiselt samuti rohkem masendunud ning vähenenud huvi- ja rõõmutundega hooldajaid kui väiksema hoolduskoormusega hooldajate hulgas (vastavalt 40% ja 23%).

Sügava puudega inimeste hooldajate hulgas on kõige rohkem masendunud ning vähenenud huvi ja rõõmutundega inimesi (57%). Depressiooni ilmingutega isikuid on rohkem ka meeste (44%) ja psüühikahäirega inimeste (48%) hooldajate hulgas.

4.2. Puudega lapse hooldajad arvudes

Sotsiaalministeeriumi andmetel oli seisuga 01.01.2012 Eestis kehtiva puude raskusastmega kuni 17-aastaseid isikuid ligi 9400, s.o ligi 4% samaealisest rahvastikust.

Võrreldes 2005. aastaga on puudega laste arv ligi kahekordistunud (kasvanud 46%). Kui 2005. aasta alguses oli 10 000 lapse kohta Eestis 235 kehtiva puude raskusastmega last, siis 2012. aasta alguseks oli see arv juba 381. Seega kasvab nii puudega laste absoluutarv kui ka puudega laste osatähtsus samaealises rahvastikus. Nimetatud suhtarvu oluliselt kiirema kasvu põhjuseks võrreldes puudega laste absoluutarvu kasvuga oli samaaegne kuni 17-aastaste elanike arvu vähenemine vaatluse all oleval perioodil (absoluutarvu kasvuga samasuunaline mõju) (Kreitzberg, Mari. Statistika puudega lapse kohta, EV Sotsiaalministeeriumi Sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond. 2012).

Valdavalt (97%) on puudega lapse peamiseks hooldajaks naine, kes on enamikul juhtudest (96%) puudega lapse ema. Pooled (48%) puuetega laste peamistest hooldajatest on vanuses 35–44 aastat, kolmandik on vanuses kuni 35 aastat ning viiendik on vanemad kui 44 aastat. Üle poole (56%) puuetega laste peamistest hooldajatest töötavad ning 11% otsivad tööd.

13% puuetega laste hooldajatest on kodused ning 19% on muu staatusega. Üle poole (55%) puuetega laste peamistest hooldajatest on keskharidusega, veerand (25%) on kõrgharidusega ning viiendik (20%) põhiharidusega või alla selle (Sotsiaalministeerium. Puuetega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring. 2009).

Puuetega laste ja nende perede vajadused abi liigi (teenused, toetused, eriõpe, info jagamine jms) ja mahu osas on väga erinevad. Paljud puuetega lapsed käivad tavalasteaias või -koolis ning lapse puue ei mõjuta suurel määral pere toimetulekut. Puuetega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuringu andmetel ei vaja peamise hooldaja arvates 16% lastest üldse kõrvalist abi. Samas vajavad mitmekülgset ja kulukat abi suure hooldusvajadusega lapsed, kellel on sügav või liitpuue. Lisaks neile vajavad eelnimetatud uuringu andmetel kodus palju abi psüühikahäirega lapsed ja väljaspool kodu kõnepuudega lapsed. Suure abivajadusega on ka pered, kus lapse puue on vaid üks toimetulekuraskuste põhjustest.

Abi saamise võimalused omavalitsustes on erinevad. Parimad võimalused sotsiaalteenuste saamiseks on omavalitsustes, kes ise teenuseid pakuvad või kellel on head koostöösuhted kohalike teenuseosutajatega. Lapsevanematel on õigus abi saamiseks kohaliku omavalitsuse poole pöörduda ja saada sotsiaalnõustamist. Kohalikul omavalitsusel on õigus pere toimetulekuvõimet hinnata ja pakkuda erinevaid abi liike. See võib tähendada, et näiteks hooldajatoetuse asemel võib omavalitsus pakkuda lasteaiakohta ja lapsehoiuteenust jne.

Töövaldkond

Puuetega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuringu andmed kirjeldavad tööga seotud muutusi peredes järgmiselt.

32% peredes on puudega lapse kasvatamise tõttu keegi pereliikmetest pidanud muutma töövormi või töökohta. 35% peredes on keegi pereliikmetest pidanud töökoormust vähendada. Täielikult pidi loobuma tööl käimisest keegi täiskasvanutest 22% leibkondades, kus kasvab vähemalt üks puudega laps. 16% kõikidest puuetega lastega leibkondadest pidid leibkonnaliikmed piirama oma töötamist kõigil kolmel uuritud viisil: muutma töövormi või töökohta, vähendada töökoormust ning loobuma tööl käimisest. 49% peredest ei pidanud leibkonnaliikmed üldse piirama töötamist puudega lapse abistamise või hooldamise tõttu.

5. Eesti omastehoolduse arengukava seosed teiste arengukavadega

Eesti omastehoolduse arengukava ei ole eraldiseisev dokument, vaid lahutamatu osa Eesti Vabariigi valitsuse laiemast elukeskkonna arengu planeeringust.

Tutvunud lähemalt Sotsiaalministeeriumi haldusalas välja töötatud arengukavadega, eeldatakse, et kõikides arengudokumentides, kus on käsitletud laste, perede, eakate jne heaolu ning seatud vastavad eesmärgid heaolu ja elamisväärse elukeskkonna saavutamiseks, on muu hulgas mõeldud eelnimetatud sihtrühmade erivajadustega liikmetele ja nende hooldajatele.

Sotsiaalministeeriumi arengukavas 2012–2015 on püstitatud kolm sotsiaalse kaitse tegevusvaldkonna eesmärki, mis kõik mõjutavad otseselt või kaudselt laste ja perede heaolu. Laste ja perede heaolu ning elukvaliteedi parendamiseks on püstitatud eraldi eesmärk, mis hõlmab kõiki laste ja perede arengukava peamisi tegevussuundasid. Lastekaitsekontseptsioonis on tehtud ettepanek töötada välja lahendus peredele lapse kasvatamise oskuste ja sotsiaalsete oskuste õpetamiseks.

Hoolekandekontseptsioon aitab kaasa riskirühmade (sh väikelaste ja puudega inimesega pere) suuremale ühiskonnaelus osalemisele ja tööga hõivatusel, parandab hoolekandeteenuste (sh puudega laste päevahoiu) kättesaadavust ja kvaliteeti ning aitab seeläbi kaasa inimeste parema elatustaseme saavutamisele.

Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020 üldeesmärk on tervena elatud eluea pikenemine enneaegse suremuse ja haigestumise vähendamise kaudu ning selle temaatilised valdkonnad on tihedalt seotud perede elukvaliteediga (sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimaluste suurendamine, lastele tervisliku ja turvalise arengu tagamine, tervist toetava keskkonna kujundamine, tervislike eluviiside soodustamine ning tervishoiusüsteemi jätkusuutlikkuse kindlustamine).

Esmatasandi tervishoiu arengukavas 2009–2015 viidatakse arstide ebapiisavale koostööle sotsiaalhoolekandesüsteemiga ja käsitletakse mitmeid laste ja perede heaoluga otseselt seotud tervishoiualaseid teemasid.

Sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklik aruanne seab üheks eesmärgiks lastega perede vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ennetamise ja leevendamise. Eesmärgi saavutamiseks rakendatakse meetmeid ja tegevusi, mis toetavad vanemate hariduse ja tööhõive edendamist ning lastega peredele vajalike hoolekandeteenuste osutamist (nt lapsehoiuteenus, perelepitusteenus jt kõigile sihtrühma liikmetele).

Teiste valitsusasutuste välja töötatud arengukavad:

- ♥ Konkurentsivõime kavas „Eesti 2020” on käesoleva arengukavaga otseselt seotud tööhõive ja sotsiaalse sidususe valdkonna eesmärgid.

- ♥ Riigikantselei raportis „Valitsuse poliitikate arendamise peamised väljakutsed 2011” on oluliste perepoliitiliste vajadustena tõstatatud:
 - ♥ laste, sh puuetega laste vaesuse vähendamine, tõhustades riiklikku tuge eelkõige väiksemate võimalustega peredele ja puuetega lastele;
 - ♥ laste, sh puuetega laste arengu soodustamine noorsootöö laiema võimaldamise ja õppetöö toetamise kaudu;
 - ♥ laste õiguste kaitsmine ning riskikäitumise ja õigusrikkumiste ennetamine asjatundliku võrgustikutöö kaasabil;
 - ♥ puuetega lastega peredes heade peresuhete soodustamine ning töö- ja perekohustuste võrdse jaotuse soodustamine isade suurema kaasatuse abil.

- ♥ Eesti konkurentsivõime kava 2009–2011 Lissaboni strateegia rakendamiseks on suunatud Eesti majanduse konkurentsivõimelisena hoidmisele ning selle üks eesmärk on elukestvas õppes osalevate elanike osakaalu (seondub vanemahariduse teemaga) ja teine eesmärk tööturu paindlikkuse (seondub lapsevanemate tööturul osalemise ja laste päevahoiu teemaga) suurendamine.

- ♥ Eesti säästva arengu riikliku strateegia „Säästev Eesti 21” üks eesmärkidest – heaolu kasv – on kõigil tasanditel (majanduslik jõukus, turvalisuse tase, võimaluste mitmekesisus) otseselt seotud laste ja perede elukvaliteediga.

- ♥ „Eesti inimvara raport: võtmeprobleemid ja lahendused 2010” sisaldab muu hulgas soovitusi rahvastiku kasvu ja tervise, inimvara kvaliteedi ning sotsiaalse sidususe kohta. „Rahvastikupoliitika alused 2009–2013” sõnastab laste õiguste ja perepoliitika kujundamise üldised alused.

- ♥ Eesti haridusstrateegias 2012–2020 tuuakse hariduse ees seisva väljakutsena muu hulgas välja probleem, kuidas kompenseerida paljude perede ahenevaid võimalusi laste üleskasvatamisel, kooliks ettevalmistamisel ja koolitamisel ning kuidas leevendada sotsiaalse ja kultuurilise kihistumise negatiivseid tagajärgi ebasoodsamatest oludest pärinevatele lastele ja täiskasvanutele. Rõhutakse vajadusele toetada õppes osalemise kasvu ja tagada kõigile lastele võimalused alushariduse omandamiseks.

- ♥ Üldharidussüsteemi arengukavas 2007–2013 lähtutakse põhimõttest, et Eesti riigi tulevik ning ühiskonnaliikmete toimetulek ja rahulolu olenevad suuresti iga elaniku haritusest (seondub laste arengut toetava õpikeskkonna ja hariduslike erivajadustega laste õppekorralduse tagamisega õppeasutustes).

- ♥ Täiskasvanuhariduse arengukava 2009–2013 rõhutab täiskasvanute hariduse, sh vabahariduse arendamise olulisust; vanemaharidus on osa vabaharidusest. Siin tuleb tähelepanu suunata omastehooldajate koolitamisele.

- ♥ Noorsootöö strateegia 2006–2013 koondab endas noortepoliitika ja noorsootöö strateegilisi eesmärgi lähiaastateks, sh puuetega noorte võimalusi.
- ♥ Programmi „Turvaline kool” tegevuskavas aastateks 2009–2011 on esitatud tegevused laste turvalisuse tagamiseks koolikeskkonnas, laste vaimse ja füüsilise turvalisuse tagamine, koolikiusamise ennetamine puuetega laste puhul jms.
- ♥ Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014 eesmärk on vähendada ja ennetada alaealistega seotud vägivalda, perevägivalda ja inimkaubandust.
- ♥ Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008–2013 peamine ülesanne on tagada Eesti elanikele sobiva ja võimalustekohase eluaseme kättesaadavus, kvaliteetne ja jätkusuutlik eluasemefond, eluasemepiirkondade mitmekesisus ning tasakaalustatud ja säästev areng.
- ♥ Eluasemevaldkonna arengukava raames rakendatava meetme „Kodutoetus lasterikastele peredele” elluviimisel parandatakse lasterikaste perede elamistingimusi. Kodutoetus peab laienema puuetega inimesega peredele, kelle elamistingimused ei võimalda puudega pereliiget hooldada.

Erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide välja töötatud dokumendid:

- ♥ Euroopa Liidu põhiõiguste hartas käsitletakse kõiki inimõigusi, sh lapse õigusi ning soolist võrdõiguslikkust ja puuetega inimeste võrdõiguslikkust.
- ♥ ÜRO lapse õiguste konventsiooni osalusriigid osutavad lapse õiguste tagamiseks ja edendamiseks vanematele ja seaduslikele hooldajatele asjakohast abi kasvatus- ja hoolduskohustuste täitmisel.
- ♥ Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta on inimõiguste konventsiooni osa sotsiaalsete õiguste alal ning selle artikkel 16 sätestab perekonna õiguse saada sotsiaalset, õiguslikku ja majanduslikku kaitset. Artikli 7 lõige 10 sätestab laste ja noorte õiguse saada erikaitset füüsiliste ja moraalsete ohtude eest. Artikkel 17 tagab laste ja noorte õiguse saada sotsiaalset, õiguslikku ja majanduslikku kaitset. Artikkel 19 sätestab võrdtöötajate ja nende perekondade õiguse saada kaitset ja abi. Artikkel 27 sätestab perekondlike kohustustega töötajate õiguse teistega võrdsetele võimalustele ja võrdsele kohtlemisele (sh avalik-õiguslikele teenustele).
- ♥ Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeks seab standardid kodanike kindlustatuse taseme hoidmiseks ning annab selle kaudu raamid peretoetuste ja hüvitiste süsteemi arendamisel.
- ♥ ÜRO konventsioonis naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta kohustatakse riike muu hulgas rakendama abinõusid kaotamaks naiste töö ja

haridusega seotud diskrimineerimist ning tunnistamaks meeste ja naiste ühist vastutust oma laste kasvatamise ja arengu eest. Riigid peavad tagama, et meestel ja naistel oleksid ühesugused õigused lapsevanemadena, olenemata nende perekonnaseisust, ühesugused õigused vabalt ja vastutustundlikult otsustada perekonnaliikmete hooldamise korraldamise üle ning saada teavet, haridust ja vahendeid nende õiguste realiseerimiseks.

- ♥ Pekingi IV ülemaailmse naiste konverentsi deklaratsiooni ja tegevuskava strateegilisteks eesmärkideks on muu hulgas naiste tööalase diskrimineerimise ja tööturu segregatsiooni kaotamine, naiste tööhõive edendamine ja naiste tööelus osalemise toetamine.

Suuremat tähelepanu soovitatakse pöörata pereliiget hooldava inimese tööalaste oskuste täiendamise toetamisele.

- ♥ Euroopa soolise võrdõiguslikkuse pakti eesmärk on soodustada liikmesriikide ja liidu tasandil meetmeid muu hulgas soolise ebavõrdsuse kaotamiseks ja soostereotüüpide vastu võitlemiseks tööturul (nt naiste tööhõive soodustamine) ning töö- ja eraelu tasakaalu parandamiseks (Barcelona eesmärkide saavutamine lapsehoiuvõimaluste pakkumises; hooldusvõimaluste parandamine teiste ülalpeetavate jaoks; nii naiste kui meeste poolt lapsehoolduspuhkuse võtmise soodustamine).
- ♥ IPROSECi tulemustele tuginedes on perepoliitika seatud eesmärkide saavutamiseks vaja täita viis peamist tingimust (Hantrais, 2003b) (<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11381>): peresõbraliku ja toetava sotsiaalse keskkonna loomine (võrdsete võimaluste toetamine, sotsiaalne solidaarsus elanikerühmade vahel); majanduslik turvatunne (kõrge tööhõive, eluks vajaliku minimaalse sissetuleku tagamine); võrdne, kokkuleppel põhinev vastutuse jaotus ühiskondlikus vallas tegutsejate vahel; tõhusad mehhanismid kvaliteetsete teenuste ja toetuste rahastamiseks, koordineerimiseks, rakendamiseks ja jagamiseks; muutustele vastavad, kuid mittesekkuvad poliitilised meetmed, mis toetavad valikuvabadust.

6. Omastehoolduse arengukava

6.1. Visioon

Eesti Vabariigis on omastehooldajad tunnustatud ja nende töö on väärtustatud. Omastehooldajate õigused on tagatud seaduste ja määrustega. Neil on elukvaliteeti tagavad valikud ja võimalused, et osaleda võrdväärselt tavakodanikega Eesti majanduslikus, sotsiaalses ja ühiskondlikus elus.

Visioon kirjeldab, millisena soovitakse näha olulisi arenguid Eesti ühiskonnas ja rõhutab Eesti ühiskonda kui terviklikku ja turvalist keskkonda, milles tehakse igakülgset koostööd omastehooldajate ja nende pereliikmete igapäevaeluga toimetulekuks ning elukvaliteedi tõstmiseks.

6.2. Eesmärk

Omastehooldus on Eesti sotsiaalhoolekandes seadustatud, süsteemselt koordineeritud, paindlikult korraldatud, piisavalt rahastatud, kaasav, kliendi vajadustest lähtuv, võrdseid võimalusi tagav, jätkusuutlik hoolekandeteenus; kujundatud on ühene arusaam ja eesmärgid omastehooldaja pere igapäevaeluga toimetulekust ja just omastehooldajatele iseloomulikest ja vajalikest toetustest ning teenustest.

Eesmärgis on sätestatud, kuidas visiooni on võimalik saavutada. Siin on olulised kõik prioriteetsed valdkonnad ja nende igakülgne arendamine; kaasatakse omastehooldajaid ja nende pereliikmeid välja töötama ja ellu viima plaane oma olukorra parandamiseks.

6.3. Arengusuunad

Eesti omastehoolduse arengukava sisaldab seitset võrdse tähtsusega arengusuunda:

- ♥ tunnustamine ja väärtustamine;
- ♥ majandusliku toimetuleku tagamine;
- ♥ teenused ja toetused;
- ♥ haridus ja koolitus;
- ♥ tervis ja elukvaliteet;
- ♥ õiguslik alus;
- ♥ vaba juurdepääs teabele.

Eesti omastehoolduse arengukava seitse prioriteetsset arengusuunda sisaldavad nii pikemaajalisi tegevussuundi kui ka lähiaja tegevusi.

6.4. Arengusuund 1: omastehooldaja tunnustamine ja töö väärtustamine

Eesti riigis on omastehooldajad tunnustatud, nende töö väärtustatud ja tasustatud ning nende õigused on igakülgsest kaitstud.

Eesti ühiskond ei saa hakkama ilma omastehooldajateta. Omastehooldus ei ole vabatahtlik hoolekandetöö ega vabasta riiki või kohalikke omavalitsusi kohustusest anda vajalikku abi ja toetust neile, kes hoolduskohustust täidavad perekonnas. Peresidemed hoolduskohustuse alusena ei saa üheski mõttes võtta riigilt vastutust oma kodanikele inimõiguste tagamise, elukvaliteedi säilimise, vanemate- ja lastevaheliste sidemete toetamise, vaesusriski sattumise ning töö- ja eraelu tasakaalu võimaldamise eest. Hoolduskoormusega omastehooldaja peab olema ametlikult tunnustatud ja talle peavad olema riiklikult tagatud nii sotsiaalsed garantiid kui õigus riigipoolsele rahalisele hooldustasule või hooldustoetusele. Omastehooldus ei tohi jätkuvalt olla tõrjutuse ja ühiskonnaelust kõrvalejäämise põhjuseks.

On erinevaid põhjusi, miks pereliikmed oma lähedasi ise kodus hooldavad. Lähedase hooldamist toetab eelkõige armastus ja teadmine, et kodus hooldades on võimalik pakkuda paremat elukvaliteeti. Sageli on põhjuseks pere majanduslikult raske olukord või vastava hooldusteenuse puudumine lähipiirkonnas. Erivajadustega laste vanemad soovivad, et neid koheldaks kui omastehooldajaid. Eakatele omastehooldajatele peab riik või kohalik omavalitsus riigi toel tagama hoolduse eripärast tulenevad tugiteenused. Omastehooldajate vajadused tugiteenustele ja toetustele tuleb Sotsiaalministeeriumil võtta erilise tähelepanu alla.

Omastehooldajad tunnevad sageli, et nad on justkui nähtamatud, sest vaatamata erakordsele pühendumusele ja hoolduse raskusele ei märgata neid ega väärtustata nende tööd õiglaselt. Oma lähedase eest hoolitsemist peetakse enesestmõistetavaks, kurdetakse, et suhted tervishoiu- ja sotsiaalteenuseid osutavate asutustega on pinnapealsed, omastehooldajaid ei hinnata kui spetsialiste ja neid ei võeta kuulda vaatamata nende väärtuslikule praktilistele teadmiste-oskuste pagasile.

Omastehooldajad soovivad ja vajavad enamat kui lihtsalt tunnustamist – nad soovivad, et igal tasandil mõistetakse, kui keeruline ja vastutusrikas on nende töö omastehooldajana, kui suur on nende osatähtsus koduhoolduses ning kui palju erinevaid ja keerukaid olukordi nad peavad suutma lahendada. Nad soovivad kinnitust, et kõigele vaatamata on neil õigus võrdsele kohtlemisele ja aktiivsele osalemisele kõikides ühiskonnaelu valdkondades.

Tegevussuund 1

Sotsiaalministeeriumil, kohalikel omavalitsustel ja omastehooldajate esindusorganisatsioonidel suurendada erinevate valdkondade otsustajate ja kogu ühiskonna teadlikkust ning arusaama omastehooldaja rollist. Selgitada omastehooldajate õigusi olla võrdväärsed kodanikud. Iga inimene peab teadma ja mõistma omastehooldaja hindamatut panust Eesti hoolekandesüsteemi.

See puudutab ka inimesi, kes annavad abi ja toetust oma lähedasele, kuid pole ametlikult vormistatud omastehooldajaks. Omastehooldajana määratlemine toob kaasa võimaluse saada omastehooldaja hooldustasu ning taotleda erinevaid teenuseid ja toetusi. Oluline on vajalike teenuste kättesaadavus kogu riigis ning eelkõige nende taskukohasus. Arendatavad riiklikud poliitikad, programmid ja teenuste osutajad peavad arvestama kodus lähedast hooldavate pereliikmete vajadusi.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil algatada ja rahastada vähemalt ühe aasta jooksul riiklikku kampaaniat, et tõsta üldsuse teadlikkust omastehooldaja rollist ühiskonnas ning julgustada omastehooldajaid küsima abi ja toetusi hoolduskohustuse paremaks täitmiseks.
- ♥ Kampaania käigus arendada omastehooldajatele vajalikke teenuseid, tuua esile teatud rühmade erivajadusi (eakad ja tööealised omastehooldajad, hajaasustusega maapiirkondades tegutsevad omastehooldajad, eri kultuuritaustaga omastehooldajad, puudega lapse hooldajad jne).
- ♥ Sotsiaalministeerium koordineerib koostöö süvendamist sotsiaal- ja tervishoiutöötajate vahel, et nad oskaksid märgata, toetada ja nõustada vaimselt väsinud või tervisehäirega omastehooldajaid.
- ♥ Riigi- ja KOVide poolne omastehooldajate esindusorganisatsioonide tegevuse järjepidev rahastamine ja toetamine ning arendamine.
- ♥ Erinevate seadusandlike õigusaktide läbivaatamine ja muutmine koos Sotsiaalministeeriumi, Riigikogu sotsiaalkomisjoni ja Riigikogu õiguskomisjoni esindajatega, et tagada omastehoolduse väärtustamine ja omastehooldajate töö tunnustamine, tasustamine ning sotsiaalsed garantiid.

Tegevussuund 2

Sotsiaalministeeriumil tagada omastehooldajate võrdväärne kohtlemine asjatundlike partneritena; kaasata omastehooldajaid otsustusprotsessi alates planeerimisest kuni teenuste väljatöötamise ja osutamiseni.

Omastehooldajate kaasamisel on positiivsed tulemused tugisüsteemide väljatöötamisel, kuna neil on piisavalt kogemusi ja teadmisi, neilt saab usaldusväärset teavet nii nende enda kui ka hooldatava vajaduste kohta. Nad on vaieldamatud omastehoolduse ekspertid.

Suuremat teadlikkust ja selget arusaama omastehoolduse olulisest rollist ühiskonnas vajavad riigikogulased, omavalitsusjuhid, sotsiaal-, tervishoiu- ja haridustöötajad, koolitajad, hoolekandeteenuste osutajad ja ettevõtjad.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeerium ja kohalik omavalitsus peavad teenuste väljatöötamisel, korraldamisel ja osutamisel arvestama nii hooldust vajavate inimeste kui ka nende lähedaste ja pereliikmete eneseväärikuse ja õigustega.
- ♥ Sotsiaalministeerium peab planeerima, süvendama ja toetama sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna esindajate koostööd omastehooldajatega.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja kohalikul omavalitsusel on kohustus kaasata omastehooldajaid teenuste loomise protsessi, tunnustades neid kui võrdseid partnereid ja omastehoolduse eksperte.
- ♥ Haridus- ja teadusasutused peavad suurendama oskuste ja kogemustega omastehooldajate rolli koolitusmudelite- ja kavade väljatöötamisel ning koolitusprotsessis.

6.5. Arengusuund 2: majanduslik toimetulek

Eestis on omastehooldajad majanduslikult kindlustatud. Nad on tööturul konkurentsivõimelised ja neil on võimalus aktiivselt ja võrdväärset kaaskodanikega osaleda ühiskondlikus elus.

Enamik omastehooldajaid soovivad jätkata oma erialast tööd või asuda vastavate teenuste olemasolul uuesti palgatööle. Hoolduskohustuse ja palgatöö ühitamine on osutunud erinevatel põhjustel väga raskeks, eriti siis, kui peres on puudega laps või lapsed.

Omastehooldajad sõltuvad erinevatest toetustest ja maksusüsteemidest, mis ei võimalda neil asuda tasustatud tööle osalise tööajaga. Tööhõivest eemalolek ei mõjuta negatiivselt mitte ainult pere praegust majanduslikku olukorda, vaid sellel on märkimisväärne mõju pensionile ja säästmisele tulevikuks.

Tegevussuund 1

Sotsiaalministeeriumil parandada omastehooldajate võimalusi hoolduskohustuse ja pereelu ühitamiseks ning palgatööl osalemiseks.

Kui võtta omastehooldajatelt võimalus osaleda erialasel palgatööl, ei ole see ainult majanduslikult raske, vaid mõjutab kogu pere sotsiaalset ja emotsionaalset heaolu.

Omastehooldajatel on raske saavutada tasakaalu palgatöö ja hoolduskohustuse vahel ning selleks on mitmeid põhjusi. Selleks võib olla ebapiisav või liialt kallis alternatiivne hooldusvõimalus, paindumatud töötingimused ja tööandja vähene arusaam ning mõistmine, maksusüsteemi kallutatus täistööajaga töötamise eelistamiseks. Peale pikaajalist tööturult eemalolemist on keeruline tööle naasta.

Tegevused

Töötamise toetamine

- ♥ Arendada riiklikul tasandil peresõbralikku ja paindlikku tööjõupoliitikat, mis loob võimaluse ühitada palgatöö ja lähedase eest hoolitsemine.
- ♥ Rõhutada riiklikul ja KOVi tasandil, et omastehooldaja on hea töötaja: vastutustundlik, empaatiline ja oskuslik organiseerija.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada võimalus olla omastehooldaja ilma majanduslike kaotusteta: paindlikud tööajad, tasustatud lisapuhkepäevad ja pikem puhkus, vajaduse korral palgata puhkus, osaline tööaeg, töö graafiku alusel, tööpanuse jagamine meeskonna vahel, kaugtöö; ajutine tööst eemalolek on põhjendatud, kui peres on ootamatult tekkinud hädaolukord.
- ♥ Motiveerida riiklikul tasandil tööandjaid arvestama omastehooldaja soove töölepingut koostades ja korraldada tööle naasnud omastehooldajale tööalaseid koolitusi.

- ♥ Rakendada töötukassa poolt erinevaid meetmeid (nõustamine, koolitused, töökogemuse taastamine) omastehooldajale, kes soovib siseneda hoolduskohustuse kõrvalt või hoolduskohustuse lõppedes tööturule.
- ♥ Vabariigi Valitsuse määrusega tagada, et omastehooldajad saavad õiguse taotlelda paindlikku töökorraldust, sh osalise tööajaga töötamist või pikendatud vaheaegadega tööd.
- ♥ Riigipoolne tugi ettevõtetele (pilotprogramm töandjate motiveerimiseks, kus riiklik seadusandlus võimaldab osalise koormusega töötava omastehooldaja töötasu maksustada sotsiaalmaksuga vastavalt tegelikule töökoormusele, kui omastehooldaja töötab osalise koormusega või alla kehtestatud palga alammäära).

Tegevussuund 2

Sotsiaalministeeriumil luua omastehooldajatele riiklikult korraldatud ja majanduslikku toimetulekut tagav tasustamine ning toetuste süsteem.

Omastehooldajad, kelle hoolduskoormus ei võimalda tööle asuda, peavad saama omastehooldaja hooldustasu ja nad peavad olema kindlustatud erinevate vajadustest tulenevate rahaliste toetuste kaudu; eraldi tuleb arvestada pensionikindlustust ja panustamist pensionivarasse ning haigekassa kindlustust.

Sotsiaalministeeriumil, Riigikogu sotsiaalkomisjonil ja õiguskomisjonil muuta õigusakte või luua uusi regulatsioone, mille abil tagada omastehooldajatele riiklikult korraldatud ja inimväärsel elu tagav tasustamine ning toetuste süsteem.

Tegevused

- ♥ Riiklikult makstav vanemahüvitis kuni lapse 3. eluaastani, kuid kui lapse seisund nõuab jätkuvat lapse kodus hooldamist, lapsele sobivad teenused puuduvad ning vanem peab seetõttu ise lapsele tagama igapäevase hoolduse ja saatma last ravi- ja rehabilitatsiooniteenustel osalemisel, siis pikendatakse vanemahüvitise maksmist lapse täisealiseks saamiseni rehabilitatsiooniplaani alusel ja Sotsiaalkindlustusameti otsusega.
- ♥ Riiklik hooldustasu raske või sügava puudega lapse vanemale; kasuvanemale vastavalt hoolduskoormuse raskusele ja siduvusele.
- ♥ Lapsevanemale, kes hooldab raske või sügava puudega last ega saa seetõttu töötada, peab olema tagatud riiklik pensionikindlustus vastavalt hooldustöötaja keskmisele palgatasemele.
- ♥ Maksta riiklikult omastehooldajale igakuist hooldustasu, kui hoolduskoormus on suurem kui 12 tundi ööpäevas, mis oma põhimõtelt on võrdsustatud töölepingu alusel töötamisega.

6.6. Arengusuund 3: toetavad teenused omastehooldajatele

Omastehooldajale on teenused asjakohased, õigeaegsed ja kättesaadavad ning vastavad hoolduskoormuse raskusele ja siduvusele.

Parim abi Sotsiaalministeeriumilt omastehooldajatele on tagada hooldust ja järelvalvet vajavale pereliikmele võimalikult sobivad ja paindlikud teenused pere tegelikke vajadusi arvestavas mahus.

Omastehooldajad on stressis ja väga haavatavad; neil on tunne, et nad on jäetud üksi. Ametnike poole pööratakse alles siis, kui ollakse murdumas, samas ei soovita loobuda oma lähedase hooldamisest – pigem soovitakse oma tööd jätkata piisava toetuse või tasu eest.

Omastehooldajad vajavad teenuseid, mis on kättesaadavad, taskukohased, paindlikud ja vastavad omastehooldaja vajadustele. Eriti oluline on teenuste osa siis, kui hoolduskoormus on kiiresti muutuv ja koheselt on tarvis teada valikuvõimalusi.

Omastehooldajad soovivad asjatundlikku individuaalset nõustamist teenuste valikul, et kasutatavad teenused oleksid parimad ja vajalikud arvestades konkreetset hooldusolukorda.

Tegevussuund 1

Tugiteenused omastehooldajatele ja hooldatavatele on omavahel seotud ning vajaduspõhised.

Sageli on kasutusel olevad teenused seotud nii omastehooldaja enda kui ka hooldatavaga. Eelkõige mõeldakse siin teenuseid, mida vajatakse siis, kui hooldussuhe alles algab, kui hooldatav on ajutiselt hooldusel raviasutuses või kui hooldussuhe lõpeb; tugiteenus on oma sisult toetav ja paindlik vastavalt muutuvale olukorrale. Juhul kui hoolduskoormus muutub omastehooldajale üle jõu käivaks, tuleb rakendada teisi alternatiivseid hooldusvõimalusi, sh lühi- või pikaajalist hooldust asutuses.

Omastehooldajal on õigus saada puhkust ja vabu päevi, et taastuda ja täiendada oma jõuvarusid. Oluline on omastehooldaja enda soovide ja vajaduste arvestamine vabade päevade korraldamisel.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada hooldusravi, palliatiivravi, asutushoolduse kättesaadavus, uued eluaseme vormid (teenustemajad, pansionid).
- ♥ Sotsiaalministeeriumil koos KOViga tagada õigeaegne ja kvaliteetne abi ning teenused puuetega inimestele. Kvaliteetsed ja paindlikud tugiteenused parandavad tunduvalt hooldatava lähedaste ja pereliikmete olukorda.

- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada tervishoiutöötajate kaudu puuetega laste varajane märkamine ja sekkumine; koolitus ja tugiteenused puuetega lastega peredele; pereliikmete kogemusnõustamine. Tervishoiutöötajatepoolse varajase avastamise korral on ravi ja teenused mõjusamad ning väheneb rahaline koormus vanematele ja riigile.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada piisav arv puuetega lastega tegelevaid spetsialiste.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel käivitada erinevaid omastehooldajaid toetavaid programme, mis võimaldavad kiiret ja õigeaegset juurdepääsu vajalikele paindlikele kliendipõhiste teenustele.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada kogemusnõustamine; tugiisik kooliealisele, et parandada peresuhteid ja suhteid sõpradega.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel kaasata omastehooldajaid, arvestades nende kogemust teenuste väljatöötamisel ja osutamisel.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel tagada teenusesaajale individuaalne lähenemine ning kogemusrühmade ja teenuste kättesaadavus võimalikult kodu lähedal.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel arendada taskukohase pikaajalise hoolduse korraldamiseks kvaliteetseid koduhooldus- ja asutushooldusteenuseid.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel tagada valikuvõimalused ja paindlik rahastamine suure ja ülisuure hoolduskoormusega omastehooldajatele; eraldi vaadelda puudega lastega peresid (riiklikud teenustandardid ja miinimumtoetuse määr võrdsustada vähemalt kehtiva palga alammääraga).
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel luua võimalused asendushoolduse korraldamiseks kodustes tingimustes.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel käsitleda omastehooldust kui üht osa koduhooldusteenustest, sh koostada ja järgida hooldus- ja teenusteplaani.

Teenused puudega lapsega perele

- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada riiklikult rahastatud lapsehoiuteenus raske ja sügava puudega lapse perele vajaduspõhiselt.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada ja rahastada tugiisikuteenus raske ja sügava puudega lapsele ja tema perele lasteaias, koolis või vajaduse korral kodustes tingimustes.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel tagada kogemusnõustamine ja juhendamine lapse puudega kohanemisel ja vajalike tugiteenuste taotlemisel.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel tagada puuetega lastele laagrid või päevakeskusteenused koolivaheajal.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada väga keerukat ja pidevat meditsiinilist hooldust vajavatele lastele sobiv ja vanemate ootustele vastav hooldusteenus kodus või raviasutuses.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil arendada välja omastehoolduse kogemusnõustamise teenus – nõustaja ja abivajaja vaheline toetav suhtlusprotsess, milles keskendutakse abivajaja probleemile ning milles nõustaja kasutab oma isiklikele kogemustele põhinevaid teadmisi ja oskusi.

- ♥ Sotsiaalministeeriumil rakendada tööle teenuste asjatundlikumaks koordineerimiseks omastehoolduse kogemusnõustajad.
- ♥ Riiklikul ja KOVi tasandil toetada vabatahtlikku omastehooldajate ühistegevust ja kogemusrühmade piirkondlikku arengut. Lisaks teabe jagamisele pakuvad need organisatsioonid ka psühholoogilist abi ja tuge tööturule siseneda soovivate omastehooldajate julgustamisel.

Tegevussuund 2

Kaasata omastehooldajaid kui asjatundjaid erinevate tasandite poliitika, programmide ja teenuste väljatöötamisele; koguda ja arvestada otsuste tegemisel vastavat statistikat.

Usaldusväärne ja põhjalik omastehoolduse andmebaas on vajalik omastehoolduse arendamiseks ja vastavate abimeetmete välja töötamiseks. Statistika tegemine on raskendatud, sest paljud omastehooldajad ei ole ametlikult ennast vormistanud oma pereliikme hooldajaks, hoolitsetakse rohkem kui ühe lähedase inimese eest või hooldajaid on rohkem kui üks. Teabe kogumine on vajalik vastuvõetud otsuste ja käivitatud programmide vastavuse tagamiseks omastehooldajate vajadustele.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil tellida sotsiaalvaldkonna haridus- ja teadusasutustelt uuringuid omastehooldajate ja hooldatavate rahulolust, teenuste kvaliteedist ja kättesaadavusest ning vastavusest ootustele, et arendada kliendisõbralikumaid kvaliteetseid tugiteenuseid, mis vastavad omastehooldajate ootustele.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil koos Statistikaametiga kaasata omastehooldust ja omastehooldajaid puudutava andmete kogumisel omastehooldajate kogemusrühmade esindajaid ja omastehoolduse kogemusnõustajaid.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil koos Statistikaametiga ning haridus- ja teadusasutustega arendada, ja tähtsustada omastehooldusega seotud uuringuid ja riiklikku statistikat; võrrelda süsteeme ja näha inimest kui tervikut selles süsteemis.

6.7. Arengusuund 4: haridus ja koolitus

Eesti Vabariigis on omastehooldajal piisavalt teadmisi ja oskusi, et hooldada lähedast. Tal on piisavalt valikuvõimalusi enesetäiendamiseks nii riiklikus haridussüsteemis kui ka osalemiseks erinevatel täienduskoolitustel.

Hoolduskohustus võib alata väga ootamatult ükskõik millises eluetapis. See võib olla puudega lapse sünd, õnnetus, psüühikahäire, surmaga lõppev raske haigus või eaka vanema hooldus. Hoolduskohustus võib takistada omastehooldajal jätkata haridusteed, mõjutada omastehooldaja võimalusi osaleda täienduskoolitustel või kursustel. Omastehooldajal on raske hoida tasakaalus hooldusega seotud tegevusi ja täita koolituses osalemiseks nõutavaid tingimusi.

Vajadus paindlikkuse järele on seotud hariduse omandamise ja koolitusega. Omastehooldajad peavad saama võimaluse koduõppeks, lisa õppepuhkust õppetööde tegemiseks, pikendada tähtaegu kursuste lõpetamiseks. Eelkõige noored, kelle koolitee on hoolduskohustuse tõttu pooleli jäänud, soovivad edasi õppides rohkem mõistmist oma ajaressursi jagamisel.

Tegevussuund 1

Omastehooldajal on olemas lähedase hooldamiseks vajalikud teadmised-oskused.

Omastehooldajal on vaja koolitusi ja pidevat enesetäiendust, et täita võimalikult kvaliteetselt oma hooldajarooli. Koolitus peab vastama hooldusvajadusele, olema igati paindlik ja omastehooldajale tasuta kättesaadav.

Vaja on õpetada praktilisi oskusi, mis puudutavad ravimeid ja nende manustamist, hooldus- ja abivahendite kasutamist, õigeid töövõtteid, kodutehnika korrashoidu ja ohutust. Vaja on omandada hulgaliselt läbirääkimisoskusi, et olla oma hooldatava eestkõnelejaks arstide, teenusepakkujate ja tugivõrgustikuga suhtlemisel.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil võimaldada omastehooldajatele hooldustöötaja koolitust, mis kinnitab ja tunnustab ametlikult omastehooldaja pädevust kvaliteetselt osutada teenuseid oma lähedasele ning mis arendab ja täiendab omastehooldajale vajalikke uusi teadmisi-oskusi.
- ♥ Toetatud töötoad puuetega laste vanematele.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVIDel välja selgitada puudujäägid osutatavates teenustes, mis peavad toetama omastehooldaja oskusi (võimet, pädevust) alustada lähedase hooldusega, seda jätkata või lõpetada hoolduskohustus; analüüsida põhjalikult omastehooldajale vajalike oskuste arendamise ja täiendamisevõimalusi.

- ♥ Kogemusnõustaja korraldab koostöös tegevusterapeudi ja füsioterapeudiga piirkonnas praktilisi koolitusi, kus omastehooldaja harjutab hooldus- ja abivahendite kasutamist ning õigeid töövõtteid.

Tegevussuund 2

Omastehooldajatel on võimalik valida endale vajalik koolituskursus või üldhariduskool, kus ta saab õppida temale sobival ajal ja sobivas õppevormis.

Riiklikult toetada omastehooldajaid hariduse omandamisel ja koolitustel osalemisel. Sotsiaalministeeriumil tagada, et koolitusvõimalused on kättesaadavad läbi tugiteenuste; eelkõige noorematele (tööealistele) omastehooldajatele. Noortele omastehooldajatele suunatud toetused ja teenused peaksid olema kohandatud, paindlikud ja individuaalseid vajadusi arvestavad. Eriti tähtis on nende jaoks omastehooldaja tegevuse väärtustamine ja tema vajaduste mõistmine ühiskonna poolt.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil soodustada intervallhooldust ja teisi asendushooldusteenuseid nendele hooldatavatele, kelle omastehooldaja soovib jätkata haridusteed – omandada keskharidus, kutseharidus või kõrgharidus.
- ♥ Kohalikul omavalitsusel tagada juhtumipõhine teenuste korraldus noortele omastehooldajatele, kes on juba lahkunud koolist või kellel on oht koolist välja langeda.
- ♥ Haridusministeeriumil tagada omastehooldajaile paindlikke õppevorme üldhariduse, kutsehariduse või kõrghariduse omandamiseks.

6.8. Arengusuund 5: omastehooldaja tervis ja elukvaliteet

Omastehooldaja hea tervis ning rahulolu toetavad tema isiklikku ja pereelu ning suutlikkust aktiivselt osaleda ühiskondlikus ja sotsiaalelus.

Omastehooldus on eluviis, väljakutse ja võimalus. Peaks meeles pidama, et lähedase hooldus ei ole enesestmõistetavus ega pea olema eneseohverdamine; lähedase hooldamine ei tohi olla omastehooldaja ainus elu sisu ja mõte.

Lähedast hooldades ei pea inimene jääma ainult hooldaja rolli. Igal inimesel on õigus vabale eneseteostusele ja kvaliteetsele ning mitmekülgsel elule. Vanem, kes hooldab oma puudega last, peab saama olla abikaasa abikaasale, laps oma vanematele, sõber sõpradele, kolleeg kolleegidele ning aktiivne kodanik ühiskonnas ja tööturul. Samuti ei pea eakad abikaasad, kes üksteist hooldavad, pühenduma ainult hooldamisele, nii et kõik muu väärtuslik kaob.

Hooldussuhe on eelkõige inimsuhe ja on oluline, et säiliks nii hooldaja kui hooldatava igapäevaelu ja eneseväärikus.

Hoolduskoormusel on märkimisväärne mõju omastehooldaja füüsilisele, emotsionaalsele ja vaimsele tervisele. Tugiteenuste puudumine hooldatavale tähendab omastehooldajale palju rohkem kohustusi, sest neil tuleb oma hooldajarolli täita väga rasketes tingimustes.

Omastehooldajad tunnetavad emotsionaalset stressi, nad on isoleeritud ja üksi oma muredega. Neil on raske säilitada positiivsust ja tasakaalukust ning säästa energiat teistele pereliikmetele. Täiendavad kohustused jätavad omastehooldajad sageli ilma võimalusest suhelda sõpradega, tegeleda huvialadega, lõõgastuda ja osaleda vabatahtlike ühenduste töös.

Omastehooldaja tervislikku seisundit peab aktiivselt jälgima. Perearst peab suunama neid vähemalt korra aastas terviseuuringutele. Sotsiaalministeerium peab pakkuma korrapäraselt võimalusi puhkuseks ja taastumiseks.

Kodu kui omastehooldaja töökeskkond peab vastama kaasaja nõuetele. Sotsiaalministeerium peab koos KOViga tagama vajalikud rahalised vahendid, et kohandada kodu vajadustele.

Tegevussuund 1

Hoida ja toetada omastehooldaja vaimset ja füüsilist tervist, parandada tema heaolu, elukvaliteeti ja aktiivsust ühiskonnas.

Omastehooldajad vajavad igakülgset teavet ja toetust, et tagada nende võimekus hallata oma füüsilist ja vaimset tervist; oluline on toetada kriiside ennetamist ja nendega toimetulemist või oskust taluda kestvaid stressiolukordi.

Oluline on tagada, et nii meditsiiniline personal kui sotsiaaltöötajad tunneksid ära omastehooldaja tervises seisundi halvenemise ja aitaksid neil kohe saada asjatundlikku abi ja tuge.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil luua süsteem, milles planeeritakse, kooskõlastatakse ja osutatakse erinevaid tervishoiuteenuseid omastehooldajatele kõikidel meditsiinitasanditel.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil välja töötada riiklikult rahastatud omastehooldajate tugiprogramm, mis pakub erinevat nõustamist, emotsionaalset tasakaalu toetavaid ja psühholoogilisi tugiteenuseid.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil koos KOViga mitmekesistada peresuhteid toetavaid, eelkõige puuetega laste peredele mõeldud tugiteenuseid, mis eriti toetavad pere teisi lapsi.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tõsta perearstide ja sotsiaaltöötajate teadlikkust omastehooldajate tervislikust käitumisest ja olukordadest, mida omastehooldaja kogeb ja mis ohustavad tema tervist.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVil kaasata omastehooldajaid erinevatesse vaimset tervist tugevdavatesse programmidesse.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil laiendada tööohutuse ja töötervishoiu tingimusi omastehooldajale, kohaldada raske ja üliraske hoolduskoormusega omastehooldajatele hooldustasu maksmisel töölepinguseadust.

Tegevussuund 2

Võimaldada omastehooldajatel aktiivselt osaleda ühiskondlikus, pere- ja sotsiaalelus.

Omastehooldajad ja nende pereliikmed vajavad asjakohast ja õigeaegset puhkust, et hoolitseda omaenese vajaduste eest ja osaleda ühiskondlikus, pere- ja sotsiaalelus.

Usaldusväärne, paindlik ja taskukohane asendushooldus ja teised tugiteenused on üks võimalus anda hooldajale puhkust.

Liialt suur hoolduskoormus võib viia kogu pere sotsiaalsesse isolatsiooni; lähedase hoolduskohustus tekitab tõrjutust ja sotsiaalsete sidemete katkemist.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil luua riiklikult toetatud programm, mis toetab puudega inimesi, nende hooldajaid ja teisi pereliikmeid.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVil toetada kogemusrühmade tegevust, kus sarnaste probleemidega omastehooldajad saavad kohtuda, suhelda, vahetada teavet ja kogemusi.

- ♥ KOVidel ja perearstidel pöörata erilist tähelepanu tööalistele omastehoidajatele ja nende pereliikmetele.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil luua ja rahastada ulatuslikud ja paindlikud tugiprogrammid omastehoidajatele, arvestades nende soove ja vajadusi; eelkõige toetada aktiivset osalemist sotsiaalses ja ühiskondlikus elus ning terviseteadlikku käitumist.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil rahastada tugiprogrammi raames omastehoidajate huvitegevust, lõõgastust ja ühistegevust eakaaslastega.

6.9. Arengusuund 6: omastehoolduse õiguslik alus

EV Riigikogul seadustada omastehooldus, omastehoolduse sisu ja omastehooldaja mõiste sätestada ja kirjeldada järgmistes seadustes: Eesti Vabariigi Põhiseadus, Perekonnaseadus, Sotsiaalhoolekande seadus, Elatisabi seadus, Pensioniseadus, Tsiviilkohtumenetluse seadustik, Tsiviilseadustiku üldosa seadus, Täitemenetluse seadustik, KOKS, Töölepingu seadus, Töötervishoiu ja tööohutuse seadus.

Seadustamise eesmärgiks on tagada hooldatavale õigus olla hooldatud oma lähedase poolt, kindlustada vajalikud sotsiaal- ja tervishoiuteenused, hoolduse järjepidevus, omastehooldaja töö tasustamine ja toetamine vajalike toetuste, tugisüsteemide ning tugiteenustega.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil tunnistada omastehooldajate (seni vabatahtlikku) sotsiaalset ja majanduslikku panust riigi eelarvesse. Tasustada omastehooldaja töö ja tagada omastehoolduse riiklikuks korraldamiseks vajalikud tugiteenused ning toetused.
- ♥ Seadustada omastehooldus ja sätestada omastehooldusega seotu järgmistes seadustes: EV Põhiseadus, EV Perekonnaseadus, EV Hoolekandeseadus, Pensioniseadus, Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, KOKS, Töötervishoiu ja tööohutuse seadus, Töölepinguseadus.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil koos Vabariigi Valitsuse, Riigikogu sotsiaalkomisjoni ja õiguskomisjoniga võtta seadusandluses kasutusele vastavad mõisted ja sätestada omastehooldusega seotud seadustes.

6.10 Arengusuund 7: vaba juurdepääs teabele

Omastehooldajal on õigus saada hooldustöö lihtsamaks ja asjatundlikumaks muutmiseks pädevat ja õigeaegset teavet vajalike saadaolevate toetuste ja teenuste kohta.

Sageli on omastehooldajatele vajalikud toetused ja teenused killustatud erinevate toetussüsteemide vahel ja nende kättesaadavus ning taotlemine keeruline. Eriti raske on leida vajalikke teenuseid hajaasustusega maapiirkonnas või teise keeletaustaga piirkondades. Omastehooldajad vajavad üht või paari kindlat infoallikat, kus kõik vajalik toetuste ja teenuste kohta on lihtsas keeles ära toodud ja kõikidele kättesaadav.

Eelkõige kohalikud omavalitsused peavad vastutama igakülgse koostöö arendamise eest erinevate asutuste ja ühendustega omastehooldajate toetamiseks ja neile teabe edastamiseks. Samuti tuleb peredele selgitada ja aidata aru saada, millisest hetkest muutub normaalne peresuhe lähedase hoolduskohustuseks ja millised on muutunud olukorras hooldaja õigused ja võimalused.

Teave peab kodanikule olema lihtsalt kättesaadav ja seda võiksid jagada sõltumatud allikad, mitte ainult teenuste osutajad/korraldajad.

Tegevussuund 1

Tagada aja- ja asjakohane teave omastehooldajatele, et neil oleks võimalik teha kiireid ja õigeid otsuseid.

Omastehooldajad peavad saama asjakohast ja usaldusväärset teavet kiiresti, lihtsalt ja arusaadavas keeles. Et omastehooldajate esmased teavitajad saaksid neid juhatada õigete teenuste ja toetusteni, peavad nad olema ise paremini teabega varustatud. Infoteenused peavad olema kohe kättesaadavad ja vastama muutuvatele vajadustele ja olukordadele hoolduses.

Tegevused

- ♥ KOVidel tõhustada aktiivset vajaliku teabe jagamist infosulgu jäänud omastehooldajatele.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVidel omastehooldajate õigustest ja pakutavatest teenustest ja toetustest teabe jagamisel tuleb kaasata erinevaid olemasolevaid ja toimivaid teenuskeskusi, sotsiaal- ja tervishoiuasutusi, lähedase hooldusega seotud inimeste vabatahtlikke ühendusi.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil tagada, et koos muu teabega on võimalik ka konkreetsete teenuste, eelkõige ootamatute hooldusolukordade või lühiajalise hoolduspausi ajaks saada asendushooldus koju või paigutada hooldatav selleks loodud asutusse. Selliste teenuste osutajate kohta antakse abivajajale teave kaasa raviaasutusest.

- ♥ Sotsiaalministeeriumil tellida uuringuid, mille käigus hinnatakse hooldusteenuseid ja toetusi puudutava teabe levikut, teenuste tegelikku vajadust ja klientide rahulolu teabe kättesaadavuse kohta.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVidel luua ja rakendada süsteemne teabe edastamine otse konkreetsetele eriti raske hoolduskoormusega ja erivajadustega omastehooldajatele (omastehooldajad hajaasustusega maapiirkondades, vene keelt kõnelevad omastehooldajad, eakad või väga noored omastehooldajad).
- ♥ Sotsiaalministeeriumil teha koostööd teabe edastamiseks asutustega, kus toimub varajane hooldusvajaduse hindamine ja kus tekib esmane kontakt omastehooldajaga.
- ♥ Sotsiaalministeeriumil ja KOVidel toetada ja arendada kohalike asjatundjate võrgustikke omastehooldusega seotud teabe levitamiseks; kogemusnõustaja, vabatahtlikud ühendused.

Tegevussuund 2

Sotsiaalministeeriumil tagada ligipääs ja kättesaadavus olemasolevatele teenustele ja toetustele.

Omastehooldajad vajavad juurdepääsu olemasolevatele teenustele ja toetustele. See tähendab, et nad saavad õigeaegset ja kõikehõlmavat teavet toimivate abisüsteemide kohta nii riiklikul kui kohalikul tasandil.

Kui omastehooldajatel on vaja teha adekvaatseid otsuseid, on nad tihti silmitsi segadusega, sest raske on vahet teha puudega lapse või täisealise lähedase hooldajale mõeldud teenustel ja toetustel.

Planeeritavad omastehooldajatele suunatud programmid peavad oma sihtrühma huve ja vajadusi arvestades olema selgelt eristatud ning vastavalt sellele peab olema korraldatud ka teabe edastamine ja teenuste korraldus.

Tegevused

- ♥ Sotsiaalministeeriumil koostöös valdkonna riigiasutuste ja kohalike omavalitsustega välja töötada süsteem, mis võimaldab omastehooldajate ja nende pereliikmete juurdepääsu saadaolevatele toetustele ja teenustele.
- ♥ KOVidel tihendada koostööd puuetega inimeste ühendustega, et tagada olemasoleva teabe parem ja otstarbekam kasutamine, sest pikaajaline omastehooldus on tihedalt seotud puuetega inimeste ühendustega ja nende käsutuses oleva oskusteabega.

Lisa 1

Eesti Omastehoolduse arengukava 2013-2020 töögrupi liikmed